

21 interviu

Norbertas Jokūbauskas

I kasetė

Jokūbauskas: ...Švēkšnos gimnazijā baigē.

Saulius Beržinis: Kazimieras?

Jokūbauskas: Kazimieras.

SB: Tai pirmiausia jūsų prašysiu - pasakykit savo vardą , pavardę, gimimo dieną , mėnesį , metus ir kur esate gimęs.

J: Dabar jau.

SB: Taip.

J: Esu... Ar taip reikia sakyti?

SB: Taip.

J: Esu Norbertas Stasys Jokūbauskas (1/1:07) . Gimęs šešiol.. tūkst... devyni šimtai šešioliktais spalio pirmą dieną Skuode, Oskolų kaime. Nebeprisimenu.

SB:Dabar biškį papasakokit apie šeimą. Kokia buvo jūsų šeima, ką tėvai dirbo? Kiek jūsų buvo vaikų pas tėvus?

J: Šito aš nenorečiau liesti - šeimos.

SB: Gerai.

J: Ką?

SB: Ne, tai ne.

J: Mano...

SB: Iškart tik...

J: Mano brolis mirė, inžinierius Statybos ministerijoje buvo. Mano sesuo vyr. buhaltere dirbo tam siuvimo fabrike, mirė. Jaunesni už mane. Mirė.

SB: Ne, tai ne, ne tai... Čia visai ne...

J: Dar liko man Kanadoje sesuo. Ji ten gyveno šenai su vyru. Ir viena sesuo Alytuje.

SB: Gerai, dabar apie kariuomenę. Ir dabar papasakokit, kada iš viso prasidėjo jūsų karinė tarnyba?

J: Tarnyba... Trisdešimt aštuntais metasis, rodos, trisdešimt aštuntais metais. Panemunėje karo mokykla. Trisdešimt devintais mane pakelė į leitenantus. Aš buvau Plungėje, Šeštam pulke, ir su... teko dalyvauti priė internuotų lenkų ten. Daug lenkų buvo ten internuota.

SB: Katroj vietoj buvot?

J: Ten buvo... Palangoj jie buvo, iki rusai atėjo. Iki rusai atėjo. Kur tuos lenkus padėjo, ar tuos karininkus Katynėje sušaudė? Nu, gal karininkų buvo - aš pažįstu juos.

SB: Jo, tai Katynėje yra tie lenkai.

J: Gal ten juos išvežė. Nežinau.

SB: Jo.

J: Daug kareivių lenkų buvo. Daug. Visos, visos tos vilos buvo jų užimtos. Aukštieji kalin... karininkai gyveno pas grafienę Tiškevičienę, kur dabar yra Gintaro muziejus. Kad man... man buvo įsakyta prižiūrėti karininkus, kur gyveno. Tai aš pirmą sykį buvau pas grafienę Tiškevičienę. Ten sėdėjo pulkininkai, bet jie priklausė man, ar ne? (1/3:46)

SB: Tai buvo jūsų belaisviai?

J: Jie belaisviai. Bet jie buvo laisvi. Jie... mes... pasižadėjimas, kad jie... Jie mūsų dokumentus turėjo, gaudavo maistą, o pasišiauše! Aš atėjau - mane šveicorius atvedė tokiais laiptais, tai kiton pusėn įvedė. Ten sėdėjo tokie pulkininkai, Tiškevičiai - grafienė. Nu ponas jiems aš esu, ar ne? ką jūs apie tai pradėtumėte, tai nesvarbu. Tai pakalbėjo Tiškevičienė, grafienė, davė man rankas. Moka paduoti ranką. Ponas leitenantas jai į ranką pabučiavo. Pasodino. Aš ten tuomet susikalbėjau prancūziškai. Pas mus stiprios buvo kalbos. Nu gal jiems ta mano kalba atrodė juokinga, kaip aš kalbėjau prancūziškai.

SB: iš gimnazijos.

J: Je. Mes... Mums kaip kaltas pastatytas. Kaip jiems atrodė mano kalba - o jiems vistiek. "Comtesse" (=grafienė). Iš manės to viršininkavimo nebeliko, aš prisipažinsiu, sėdi ir grafienė ne... Šveicorius įveda, aš pabučiuoju jai ranką. Aš dėkoju: merci, Madamme Comtesse. Au revoir, Monsieur Lieutenant. Je vous (=prancūziškai)... Nu va viskas.

SB: O jūs tada karininkas buvote?

J: Je. Nu matai, kiti buvo prižiūrėti tų kareivių - aš nežinau, kiek ten buvo tų... Kad jiems pažymėjimus mes rašėmės, kad komendantas kapitonas (neprisimenu pavardės), kad jam vienam pasirašyti tuos išduotus dokumentus. Kad mes visi rašėmės už kapitoną - ten daug buvo. Keli tūkstančiai jų ten buvo. Sargybinių ten...

SB: O paskui... Tai jūs visą laiką kariuomenėje ir buvote?

J: Ne, paskui aš išėjau. Paskui aš stojau į Universitetą, Teisės fakultetą. Istojaus.

SB: Kaune.

J: Je. Nu, kiek aš ten pabuvau? Metus (1/6:32) aš išbuvau. Sąmyšis - rusai atėjo. Keturi šimtai. Staigiai keturiasdešimt pirmais metais - skausmas (?), mes... mes klausydavomės iš ten, kuomet čia kas bus. Iš Vokietijos, ar ne. Ir Savanorių prospektė gyveno tokios senjorkos (=vyresnės studentės).

Mes per naktį lošėm preferansą. Klausomės - Hitleris sako - mes juokiamės. Nu tuomet, kaip visi, taip ir mes - į komendantūrą. Man davė būrių. O kas jie tokie, aš jų nepažinau. Davė šautuvus. Pirma paskyrė Senamiestyje. Ten Vilijam... Aleksoto tiltas tas, ar ne? Ta vieta. Nu Senamiesti - Jézuitų bažnyčia, žinote, Kaun..., žinote, ar ne, "Kovo" fabrikas cigarečių - nu va tą rajoną tvarkyti. Rusai dar buvo. Iš Aleksoto jie traukėsi. Iš Aleksoto jie traukėsi ir staigiai, trenksmas! - ir tas tiltas susmuko. Taip. ANt to... Ant to tilto gulėjo rusų lavonai, arkliai - mat su arkliais jie traukėsi. Ar juos išgąsdino... nuo Garlaivos... kai netoli, tai jie spruko. O ten kur jie paspaudė - užminuota. Nebežiūri, kad "naša" (=sava kariuomenė). Elna tas su visais tais, ir tada smuko. Vienas kareivis man pabėgo. Jis, matyt, buvo bolševikinis - su visu šautuvu kažkur dingo. O po to , kai tas viskas atėjo, čia buvo Vyriausybė, viskas tvarkoje. Nu vokiečiai... jiems nepatiko tas, tas dalykas. Ir palikau aš komendantūroje... Įstojau į batalioną 13-tajį. Ta neturi gero vardo.

SB: Dėl ko?

J:Dėl šaudymo. Na, jis negalėjo pats nieko daryti. Įsakymas buvo iš... iš Jégerio. Jégeris toks , girdėjote, tada gestapo...

SB: Jégeris Karlas. Karlas buvo.

J:Nu tai...

SB:O jūs jį matėt? (1/9:39)

J:Ka? ne.

SB: Jégeri.

J:Jis su tokiai kaip aš - ne. Jis surinko, matai, ges... Vilijampolės buvo tas, nu žydų , kaip vadinasi... Vat...

SB:Kas, getas?

J:Ne ne ne, nu lageris...

SB:Nu ,getas.

J:Geto, geto. Ten jie buvo aptverti tvora - visas kvartalas. Dabar neprisimenu. Vilijamp... Nuo tilto kai pereini, dešinėj pusėj toj gatvelėj. Visos tos buvo aptvertos. Tai buvo suvaryti, ir ten reikėjo (1/10:13) eiti sargybą. Reiškia, ateini nakčiai su būriu kareivių. Puskarininkis išst... Aš nežinau, aš nesu apėjės tų visų... AŠ ne ne nepažiūréjau. Mano postas buvo ten, kareiviai išvažiuoja - ar jie ten biznus darydavo su tais žmonėmis, žydai mainydavo... Aš nesikišau (1/10:39). Atlirkau ir ...

SB:Tai kaip jūsų pareigos geto apsaugoje vadinosi?

J:Ne, batalionas buvo. Mums buvo įsakyta saugoti getą, bet pamainomis.

SB:O jūsų pareigos kaip vadinosi? (1/10:53)

J:Nu, leitenantas, būrio vadas.

SB: Sargybos viršininkas.

J:Sargybos viršininkas (1/11:01) aš tuomet esu. Reiškia, man atskiras kambarys, atsimenu, antram aukšte tame namuke buvo. AŠ atvesdavau kareivius, pusiau juos išskirstydavau - paskui jie turi savo būstinę, aš nežinau, nesu buvės, aš ten nebėjau. Aš negalėčiau pasakyti, kad... Aš nemačiau jų. Kai atidarė , aš nesakau,... Ar jie išleisdavo, ar jie mainydavo - ten buvo daug, ži... Bet biznis éjo. Aš žinau, kad jie, kad kareiviai turėdavao ir maisto, visko turėdavo, ir ten... Na, aš nesikišau, aš neišėjau... Tik vieną sykį aš nuémiau sargybą. Iš mano būstinės apačioje buvo išeiti... vartukai išeiti iš to geto. Aš nueinu Kaune Žemaičių gatvėje pas savo pažiustamus - Kévalaičiai tokie - aš ateinu. Žydelakaitė yra! Išsigando! Nu kai dar, veizék (=žiūrėk), atėjusi žvaigždė nusiémė, ji smuk... Tai studentė ji buvo. Jos motina, rodos, buvo daktarė Baronienė.

SB:Tai jūs ją pažinote dar prieš karą?

J:Ne, aš jų nepažinau ir jos. Ji išsigando! Jie taip su tais kauniškiais, Kévalaičiais, buvo pažištama. Studentai buvo. Aš atėjau - išsigando. AŠ sakau: ko tu išsigandai? Nu įsikalbėjom - kaip reikia išeiti su mama? Mama tai jai... Aš jai sakau: tai paprastas dalykas. Aš būsiu tokią ir tokią dieną. Ne būsiu - aš sakau: žinau, kuomet man reikia būti, užtai... Aš galiu jus išleisti. Prašau. Aš nuimsiu sargybą. Aš turiu teisę pasiūsti, ar ne. Ponas yra ponas, jūs žinote: ponas yra ponas. Aš nuimsiu sargybą, jūs su mama išeisit ir keliaukit sau į laisvę. Taip ir buvo . Aš atėjau. Laukiu valandą, pasiunčiau kareivius, nu, kažko man atnešti ar kur tenai aš pasiunčiau: nueik ten. Ateina. Bet tas... Tam... Jos duktė Baronaitė buvo. Ji studentė buvo. Nu ką? Mama atsisako eiti. Kodėl? Mama (1/13:36) pasakė: kas visiems žydamas bus, tas ir man bus. "Viena aš neisiu". Sakau: čia laikas, aš negaliu čia. Už šią šposą aš rizikuoju. Vokietis negailestingas: tokioj pozoj - "Verreter", ir mirties bausme baudžia! Nu, ne, neina. Nežinau, ar ji išliko gyva, ar ji prisiminė - nežinau. Nu ir paskui...

SB: O kuo jūs rizikavot (1/14:06), sakykit? Kuo jūs rizi...

J:Už išleidimą.

SB: Už išleidimą. Kas būtų, jeigu būtų paaiškėjė?

J:Oooo. Verreter (=išdavikas?). Pas vokiečius tai yra mirties bausmė.

SB: Ar jūs žinojote kitų atsitikimų, kad kiti mūsų kareiviai, lietuviai, būtų nukentėję tokiu būdu?

J: Ne... O kaip... Jie per tvorą gal ir neišleido, gal išleido, dėl tas visas kvartalas vieno aukšto namukų, Vilijampolėje ten buvo. Aš nesu apėjės. Aš tik ateidavau, paleisdavau... Man puskarininkiai, šitie vedžiodavo - jie turėjo savo būstą, aš turėjau savo kambariuką. Aš niekur neidavau. Surūkydavau, valgi man atnešdavo ir ateidavo manęs pakeisti - aš išvykdavau.

SB:Tai ten budėjimas trukdavo kiek laiko?

J: Parą. Aš ... aš... pasakyti,aš ne... kad būčiau apėjės visą tą getą - aš nesu apėjės. Aš ateidavau ties ta vieta, ir puskarininkiai - jų pareiga ir dalyti, jie... Aš ateidavau ir sėdėdavau. Bet aš nenorejau su kareiviais... sužino, kad aš išleidžiu. Visokių yra, kaip sako. Tai aš nuėmiau ties tą vieta sargybas, pasiunčiau ką jie žino kur...

SB:O jie nesuprato kareiviai - né vienas - kodėl juos nuima?

J: Ką... O kaip... Nejuokaukit - jiems né galvoj ką aš darau. Juk kareivis neturi teisės galvoti, jis turi vykdyti.

SB:Tai ponas Stasy, kodėl (1/15:43) jūs tą darėt?

J:Matot, kaip yra. Jūs supraskit mane. Kokioj santvarkoj aš išaugau? Jums atrodo visai kitaip. O aš išaugau, kaip vadinti, tarp... tarpkarinėj santvarkoj, iki keturiasdešimtų metų pas mus buvo nepaprastai pabréžtas. Nepaprastai. NE taip, kaip dabar aš stebiuosi: su daktarais, su simuliacijom neina į kariuomenę. Tai buvo gėda - jaunam vyrui neiti į kariuomenę. Kaip mergos mylės tokį nevalytą? Ką? Visi taip... ir tokį mano kaimyną taip nepriémė į kariuomenę. Taip jis norėjo eiti į kariuomenę! Kalvis buvo, ar dusulys jam buvo - su kūju plakė, ir nepriémė... "Kas tam Leviou yr" (= kas atsitiko tam Leviui), žemaitiškai, "kas tem Leviou yr, anuo (=jo) į kariuomenę nepriémė". Brokas. O čia - vo, bratcai. Kas tai tokio buvo... Bausmė buvo. Bet tai buvo gėda nepriimti... neiti į kariuomenę. O kai dabar, aš stebiuos - 50% jaunų vyrų ligonys. Tai kas iš jų išeis, tauta?

SB:Nu. O aš jūsų...

J:Tai dabar aš žiūriu - pro mane čia viduje sėdžiu - praeina, 20-21 metų po keturis , po penkis. Ką jie dirba? Ką jie dirba? BEt jie rūko... Aš rūkau "Klaipėdą". Kai aš matau juos, jie rūko "Marlboro", ar ne?

SB:Neaišku , kas blogiau.

J:Ką?

SB:Neaišku, kas blogiau.

J:Nu ne.

SB:Ponas Norbertai, bet va tą žydelką - kodėl jūs išleidot? Kodėl jūs ją norėjot išleisti?

J: O ko? Aš galėjau visus išleisti. Jei mane paprašytu. AŠ nepažinau (1/17:52) jų. Atėjo, aš atėjau - ji išsigando. Aš uniformuotas, nu žinai, nusigando mergaitė. Išskalbėjom - čia mano draugai, ten buvo - Kévalaičiai. Aš pažįstu. Viena, aš buvau kartu baigės gimnaziją, o jis dabar yra Kalifornijo, inžinierius, pensiją gauna. Pasiistatė vilas, šimtą kilometrų man... Tai va, aš su... Tilžėj, buvom atvažiavę pas jį... Tai užėjau - mes kaip seni draugai - pas jį. Užėjau - sėdi ta Baronaitė. Nu, žinai, kaip išsigasta tokią žūlių (?) , kaip aš, je.

SB: Bet jūs gi žinojot (1/18:28), kad jūs rizikuojat, kad jus gali vokiečiai už tai sušaudyti!

J: Ką?

SB: Jūs gi žinojot, kad vokiečiai jus gali sušaudyti už tą.

J: O, bet šito tada niekas nematė. Kad aš aš ten sėdžiu su ja - nei aš... aš ne tarnyboje, aš užėjau taip, draugiškai rūkom ten, mes kalbam. Aš ir džiau... Ji ir nusigando. Aš tada sakau: "Tai nebijok jau". Nu ir kalbėjomės, kaip išeiti. Aš sakau: paprastas dalykas. Jeigu aš įeisiu, su visais kalbēsiu kareiviais, tai nežinai, kas paklius (1/18:56). Sužinok, ar ne? Ant dviejų akių... Kai keturios akys, turbūt, trys, šešios - nebeigerai.

SB: Šešeios nebeigerai.

J: Nu tai aš pasakiau: kuomet aš būsiu, aš galėsiu išleisti su mama. Trys būtų ėjė - aš būčiau išleidęs. O kai... Kaip išeisi, kaip įrodysi, kad ją išleidau? Kad pasakys: mane išleido. "Kaip?" (1/19:20)... Ką? Jie teisių naturejo. Jų liudijimas negaliojo, ar ne? O manęs kareiviai nematė. Gal kas nors išleido, sakyčiau. O gi ne tai... Aš nekaltas, sakyčiau. Nenutvers - ne vagis, ar ne. Bet atsisakė - nežinau, gal ji... Gal ji liko, neliko, ar išva... Ten ir vat. Nu paskui staigiai - kas ten įvyko, buvo.... Pasiruošti - išveža mus į frontą su lėktuvais. Nes... transporto lėktuvais. Tai "Luft" - kaip jie vadinosi... Paskui - ne. Kažkas jiems neišėjo. Paskui...

SB: Tai kada čia buvo tas pavoju?

J: Nu kad mus vežė, kas... pirmais rudenį. Aš negaliu pasakyti dabar taip tiksliai. Kad buvo ar pavasaris, keturią dešimt antrą pavasarį, ar... Kada atitirpo, pasi... Davė traukinį, reiškia, pasikrauti manta, visus vežinius. Šančių kariškoj susikrovėm. Karininkams vagonais keleiviniai (1/20:48), vargšams, saldatams (=kareiviams), ar ne... Iškélé mus Dedovičiuose. Dedovičiai tok... Dno... Dedovičiai... Viena šaka, kaip sakiau, ant Leningrado eina nuo... Dno - tokia stoti yra šakinė. Nuo Dno mus atvežė į Dedovičius. Apgyvendino kareivius - mes stebėjomės - jų vidurinėje mokykloje, dviejų aukštų, medinėje. Mes: taip pas mus néra. Kampai, nu taip senoviškai kampais surėsta. Nu vasaras miestukas tok. Kiek mes ten pabuvom - įsakymas... Sniego tiek. Daroškino kaimas vidury. Kipinas - po dešine, kaimas po dešinės, Zapolje - aš taip vadinau Zapoljė, prancūziškai taip...

SB: Zapoljė.

J: Zapolė, reikia tarti. Viena kuopa ten, mes su patrulių čia. Čia dešinėje... Mes paskui apkasus, tokius bunkerius pasidarėm. Žvalgybos išeidavom. O tai pakliūdavo mūsų žvalgai ten. O ten antroje pusėje buvo Vanka su... Negražiai kalba, taip vadino. Jie... paskui pagauti belaisviai sakė: puolime laikrodžius nesusiderinam. Žinai, kaip yra. Taip, kaip Napoleono armija pralaimėjo (1/22:44) - viena armijos dalis nespėjo ateiti laiku į tą vietą, Vaterlo. Taip ir jiems viena dalis neatėjo. Ten visi pradėjo pulti, o kita pavėlavo. Ten jie buvo atmušti... žuvo ten tų kareivių, neatsimenu dabar aš, kiek.

SB:Tai čia buvo jūsų pirmas mūšis?

J:Je.

SB:Rusijoj.

J:Je. Nu tai žvalgai žūdavo. Ten taip išeidavo. Kodėl paleisti? Nušauti kareivį galima pagal mane - priešas, ar ne? Bet niekinti negalima. O jie niekindavo. Užklupo žvalgus. Pasitraukė. Atrandi. Nu ką... akis išbadė su durklu (1/23:31), molio prikišta. Nu niekino. Mes šitaip nedarom, kultūringas žmogus.

SB: Sadizmas yra.

J:Ką?

SB:Sadizmas.

J:Je. Paskui jų pakliuvo. Paskui, kada aš sakiau, jie teisinasi: niet niet niet. Buvai.

SB: O jie kaip pas jus pakliuvo, ar jie suprasdavo, kad jie pakliuvo ne pas vokiečius, o pas lietuvius?

J:Mūsų dalis mokėjo... Aš nemokėjau... Lietuviškai, rusiškai. Aš pats žemaitis esu, pas mus nebuvu rusų kalbos. Rusiškai mokėjo dalis iš tų... Nu ką, lietu... Rusiškai tardo, jie pasako. Aš ten, aš kalbu, bet aš tuomet nemokėjau rusiškai visai. Nu, pagautas - jis yra kaltas. Nu jis teisinasi. Kareiviai įpykę. Nori sušaudyti. Aš: ne tavo reikalas. Įsakymo turim klausyti. Ten tokia tvarka buvo. Aš nežinau, kaip dabar. Ir aš sakau: paleisti valkatas (1/24:46). O jis tuomet, kai aš sakau paleisti - jis, kaip aš sakiau: bagaslavliu vas, gospodin komendant (=laiminu jus, pone komendante). Aš juokiuos: tada ir lietuviškai supranti, kai pavoju yra. Aš sa...Taip aš ir juokiuo: pasakykit jam, kad aš pakeisiu nuomonę. Matai, kaip lengva šposauti, kai tu apsaugotas tais kiaurais geležimis. Aš juokiuos: aš galiu pakeisti nuomonę. Bet tu paleisk ir pasakyk: išveskit šaudyti. Nesakiau aš nieko.

SB:Tai kareiviai žinojo, kad jūs juos paleidžiat?

J:Tai ką - aš jiems sakiau. Jie man sako, sako mano peredočikas (=vertėjas), kad man vertė. "ich YYY" ("ne jūsų reikalas"). A, sakau, a. Vienąsyk sakau: vienas ubagas daugiau, vienas ubagas mažiau - čia dėl to karas nelaimim. Paleiskit. Bet Lietuvoje po 40 metų jie nemoka lietuviškai! Vat kaip šitą paleisti, pasakiau... Aš prisimenu tuos žodžius: bogoslavliu vas gospodin komendant. Aš , kai pasakė... Aš, kai ... pakeisti, tai juokiuos... "galiu pakeisti nuomonę". Irgi šposas , ar ne. Kad aš esu apsaugotas. Kad prie manęs net neprieisi. Mano žulikai nepraleis tavęs niekaip. (1/26:14).

SB:Tai ponas Stasy, tai jūs čia vėl rizikavot? Jeigu, jeigu apie tą būtų vokietys sužinojės?

J:O ne. Šitoj vietoj mano teritorija - komendantas aš kaip buvau ten paskui. Taigi teritorija man priklausė. Tai komendanto pakliuvusiam... Tai kaip jie sužinos? Juk... Vokiečiai irgi tokius... Jie savo šaudė, jeigu belaisvį ar žuvusį po kišenes. Buvo tokį, buvo ir supuvo tokie, kurie žuvusiam išieško kišenes. Tai buvo griežtai (1/27:03) draudžiamā. Tai toks žemas plėšikavimas. Žmogui netinkamas. Tai, tai... Nušauti - tai galima. Akis išbado, visą.... lyties organus. Tai viešpatie tu mano... Vertas

mirties, nors aš esu prieš mirtį nusistatęs. Aš... Tam aš ir gyvenu. Va taip yra. Bet aš stebiuos: po 30-40 metų, ateina pensijos - po ruski govorit (=kalba rusiškai). Nemoka. Nemokame. Kaip sunku išmokti. Rusai Kanadoje visi kalba angliskai. Prancūzai - vokiškai. Net per metus visi išmoksta. O jie nenori.

SB: Jie nenori

J: O taip jie pripratę, kad taip būtų. Nu tokie dalykai. Taip buvau aš tam batalione. Majoras ir štab-majoras. Tai puikus karininkas. Tai aukštą karo mokslą baigės. Kai jis mums įtaisė, oponavo - mes buvom visi po žeme, mūsų buvo nematyti. Angos visos, bunkeriai - visi po žeme. Apšaudė mus... Nukreipė... Užtaisyti kulkosvaidžiai, ripoki (?) pastatyti. Atvažiavo vokiečiai pažiūrėti. Taip. "Puiku, koks punktas" (1/28:37). Mus iškraustė. Kas stipresnis, galingesnis? Mus iškraustė, o taip tai mums... nežinau, kaip būtų va. Ir paskui mums ... Ten, ar iš ten man.. išvarė... Nu susirinko karininkai ir preferansą lošė. Atrinko konjaką, Henessey ar Martel...

SB: O iš kur gaudavot konjako?

J: Matai, būdavo norma. Ar 20 (1/29:00), ar 30 gramų dienos norma maistui. Bet buvo Verpflegung - dar aprūpinimas už pinigus. Sandėly, va, mums, karininkams buvo konjakas. Taip pat majoras, ar ne. Jam... atvažiuoja ir įpilsi YYY... kas ar ne. Nu tai mes iš pinigų lošém preferansą, žinot, ar ne. Nu: sveikas, sveikas, prosit. Kaip vokiškai, ar ne. Tokia tvarka: pakelis, "prosit", prie antros sagos, ar ne, ir tuomet užlenki. Nu matot, ar ne, durniui galva apsisuko. Susiginčijom su juo.

SB: Su kuo?

J: SU ponu majoru, su mano vadu. Kažkas, aš jį smarkiai užgavau, kad aš neatsimenu. Iš ryto man draugai: nu, atsiminsi, ką tu padarei. Kvadratinę galvą užgauliojai. O mes vadinom - kvadratine... Jis toks nedidelio ūgio, bet galva stambi.

SB: Kokia jo pavardė?

J: Bliunekas, Bliunekas. Herr Štab-majoras. Aš... "Eik atsiprašyti". Aš nuėjau pas jį: ponas majore, dovanokit man. Viskas, eikit sau. (1/30:34)

SB: Nepasakė, kad susitaikom?

J: Ne ne ne.

SB: Viskas.

J: Ne.

SB: Nekalba reiškia.

J: Ne ne ne. Ką man kalbės? Aš esu menkesnis vabalas. Tai... Nu nieko nesakė. Įsakymas - į kitą lietuvišką batalioną. Permetė. Arkliai, sargybiniai - nuvežė į kitą. Iš ten - aš tų vietų neprisimenu. Ten buvės dvaras, toks Krasnaja, ten, iš ten... Ant geležinkelio naktį siuntė - kad pūga, vėjas, kariai, mes

traukėmės. Kad du karininkai su kompasais- vienas gali paklysti, ar ne? Maišosi žemė su dangum. Du, reiškia, reguliuoti, ne... atseit, kad... migla , sniegas. Kur mes atsidūrėm? Pskovo, ar Polocko, ar link Velikije Luki - sunku tas vietas prisiminti, ar ne?

SB:Koks ten frontas buvo?

J:Ten pats... Tuštuma. Tan upė, aš prisimenu: upė Šelo... Iteka... Ten Onegos ežeras , ar koks? Šelo, nu mažesnė kaip Nemunas?

SB:Tai čia buvo Leningrado blokada?

J:Ka?

SB:Jūs čia tą Leningrado blokadą laikėt?

J:Ne ne ne. Rusijoj (1/32:36) ten buvom. Kad mane iškélė - ten mes negrįžom. O kai trauktis, įsakymas trauktis. Ir deginti viską, sako. Uždegamos kulipkos, ar ne. Taukš, taukš, toks taukš, bibibi - niekam tas dalykas nerūpėjo. Mes pasitraukėme į Polocką (1/33:02), aš ne... Tiltas geležinkelio, per kur - aš neprisimenu. Kai užskrido rusų bombonešis, ar kas, kai jis nukrito, neatsimenu kokiam mieste, į aikštę - o mūsų nušovė iš kulkosvaidžio su tuo užsi... Tiesa ten buvo paimta į darbus olandų. Tokie pilkai aprengti - tai ten man atrodo olandai buvo ten mūsų. Vienas, kai ten bombardavo, ir žuvo, olandas. Ir taip pat sužinojau, kad ant mūsų kulkos ar... Kai jis nukrito - koks tas miestas? - aikštėje nudribo tas lėktuvas. Iš ten įsakymas: vėl traukti, kad trauktis. Link kokios pusės? Link Daugpilio tada mes visi traukėm. Link Daugpilio. Iš Daugpilio toliau. O, Ogrė, kur yra elektrinė, Ogrė. Iš ten mus persiunčia į šiaurę, Limbaži. Gaujos upė Latvijoje graži. Tik prie Gaujos, tik prie Gaujos - ten pati gražiausia upė - mes ten buvom. Jau jie , rusai (1/34:55), puolė. Kadangi visi keliai buvo nuo tankų visokiais kriukiais pataliniais (?) - užstatyta tankams.

SB:Tai jūs tik pieškom (=pėsti) vaikščiojot, ar važiuodavot?

J:Aš buvau raitas. Kareiviai pieškom. Iš ten rusai nustūmė mus nuo Limbažių, rodos, Limbaži, bet ten nuo Gaujos, link Saulkrastės. Taip Latvijos.... Saulkrastė, tai kaip, sakysim , Šventoji, ten šiaurėj, už Rygos. Į tą pusę. Iš ten rusai atgal stūmė - mes atsidūrėme... Per Rygą mes perėjom. Tokios pelkės, tokie durpynai, tokie dideli plotai tada tokie. Ten buvo partizanų (1/35:47). Mus pasiuntė ten gaudyti. Iš ten pasiuntė į... Mes gavom įsakymą - į Rytprūsius, į Rytprūsius keliauti. Bet vėl permata mus vėl ten kariauti, mus vėl. Nu ka? Prikazai (= įsakymai), prikazai yra prikazai. Mes ir ėjom. Mūsų štabas čia pro... pro Liepoją. Link, ten, kur dabar ta elektrinė...

II kasetė

J: ...savo valia, ir kelia mane. Nu, kai esi liuosas (=laisvas). Nu ir viskas tvarkoj. O tai čia ramiai gyvenam! Gavom įsakymą. Būsit kaip pakeičiami - batalionas atšaukiamas į Paveluostą. Nu valdžia žino, ką daro. Mes ateinam (2/1:10) į Paveluostą. Išrikuojam kareivius. Patys stovim. Reiškia, ginklus pakeis. Kiek suktybės pasauly! Reiškia, sustatys, ir ginklus į priekį sustatysim, ginklus. Ir tada priminsime (??).

SB: Taip.

J: Paskui mums vokiečiai duos kitus. Suleido mums... Milašiai(?) ... Taip atsisukom - miesto aikštė kaip turgus. Viešpatie, tvora - iš tvorų tankų vamzdžiai į mus išsukt! KAs čia dabar? Čia nebeigerai. TUomet ateina prūsai, skaito mums, kaip vokiečių tauta lieja kraują už naują Europą. Vistik naują Europą. Lietuviai padarė išdavystę (Treter). Nuginkluojami, kareiviai nuvedami lagerį - ten buvo belaisvių lageris. Ir už tvorų buvo... Mums, karininkams, ateiti į komendantūrą priduoti pistoletus. Viskas tvarkingai pas juos. Ten ateini - nieko nereikia dėti ant stalo. Yra vokas, parašyta vardas pavardė, ir pistoletą ištraukei, įkišai. Ir vieta, kur jūs dabar būsit areštuoti. Nu dabar mūsų kareiviai (2/3:00)- juos reikia aplankyt, pažiūrēti. tai ką siūlot vieną iš karininkų, kas nueitų už ... atseit. Pasiūlė mane. Tai aš nueidavau. Aš galėjau vaikščioti po miestą, ar ne? O kiti negalėjo išeiti iš to. Duodavo valgyti, bet lošk kortomis ir... Va toks juokas. O matot kaip įvyksta! Pas mane su kapitonu Armonu - prieš Naujas Metus mudu gérém, ar prieš Kalėdas... Ateina va. Siūlo, važiuokit į Švediją. Į Švediją? Jis buvo... jis Latvijoje dirbo - didelis pramonininkas. Jie turi katerį, sako, greitaeigį katerį, kuris perveža į Gotlandą. Nuo Gotlando, sako, kaip jis aiškino: nuo Gotlando salos didesnis lietuvių laivas paveža į Švediją. Siūlo mudviem. Ne. Nu kaip paliksi kareivius, ar ne? (2/4:09)

SB: Ir buvo tokie lietuviški laivai Gotlande?

J: Iš Gotlando vežė didesnis laivas į pačią Švediją. O latvių greitas kateris vežė iš čia, iš pajūrio, iki Gotlando salos. Tai, gali sakyti, pusantro šimto kilometrų. Greitlaivis. Ir ten, reiškia, mudu atsisakėme. Ne. Nu kaip paliksi kuopą su kareiviais? Mat po to, mudu neidavom, nežinojom - pasirodo vieno leitenanto Vainausko kuopoje praeidavo jie. J... išleisdavo kareiviai tuos žmones, latvius, kurie norėjo pabėgti iš to. Nu viskas tvarkoj, tik aš atsimenu, kad leitenantas Vainauskas tokį kišeninį didelį auksinį laikrodį - Iš kur jis turėjo? Nu, mums nesvarbu, kas... jis gavo. Paskui jo kuopos kareiviai išleisdavo. Vienas iš latvių, kuris nebėtilpo į tą katerį, pranešė vokiečiams. Vo tai mano... mus ir nuginklavo. Dabar kas tie kaltininkai? O vokiečių YYY Stovi sunkvežimis su brezentu. Anga padaryta. Ir mus varo visus po ta. Kurie čia tie nusikaltėliai? Mūsų... mano kuopoj tai nieko nebuvo. Vainausko kuopoj - tai juos areštavo, viršilą, dar... Nu Vainauskas buvo bėdoj, bet kareiviai neišdavė jo. Kiek... juos 8 ar 9 suémė, reiškia. Nu suémė. Kiek juos tardė (2/6:12), sunku pasakyti. Nuteisė 7... 7 sušaudyti. Mirties bausmė.

SB:Iš aštuonių septynis?

J:Ne, dar, ar 10, aš nežinau, neprisimenu. Bet 7 - tai žinau. Kitus degradavo, kurie prisipažino. 7 sušaudyti. Va. O sušaudyti kas turi? Ne jie, mes patys. O vokiečių tvarka! Pažįstat viršilą, kaip jo pavardė, ten ta... Pašaukė mane ir tokį leitenantą - jis husarų pulke buvęs - pašaukė vokietys komendantūron, sako: Kuopa, būrys (Zug, ar ne) ir kad šautuvas, 3 šoviniai. O tu komanduosi, ar ne. Baisus malonumas - paimti ir sušaudyti, ar ne? O kokių YYYY. Tas sako: Herr Hauptmann, warum ich. Ponas kapitone, kodėl aš turiu šaudyti? O kaip užrėkė kapitonas! Herr lieutenant , wissen sie - Befehl ist Befehl: "ar jūs žinot; ponas leitenante, kad įsakymas - įsakymas". "jawohl". Kaip gera man ant dūšios! Tai jis šaudė. Vienas iš man téviškės kareivis - tą su s... Atvarė, sužiūrėti, taip ir taip. Ir ant jūros kranto... Nepataikė jam (2/7:51). Tik vienas ten sakė: draugai, pataikėt man gerai. Numetė kepurę, vokišką kepurę. Gerų nervų. Nu po to ką, sako... Išaiškėjo, kad lietuviai nér tokie kalti. Vėl mums atėmė ginklus. Matai, čia laikė taip ramiai prie jūros. Čia šposauti nér ko. Įsakymas, kad Liepoja - žygio tvarka - Bartuvos miestelis, Bartuva, vadinas - pakeisti vokiečius. Ir atvarė čia. Per kovo, kovo mėnesį, vasario mėnesį.

SB:Tai čia dar to apsupimo nebuvo?

J:Buvo.

SB:Jau buvo apsupimas. Jau ten išeiti (2/8:44) nebuvo galima.

J:Ne na. Niekur neišeisi. NU atvarė Iš... Iš apkasų jokių eigų (?) nér, nei miško, tokia lyguma ten link Bartuvos miestelio. Ten ta upė, kur mano téviškė, teka. Ten aš maudžiaus, ten aš išmokau gerai plaukti. Įteka į Latviją, paskui į Liepojos ežerą. Tai ant kranto mes dešinėje pusėje, vankos (=rusai) antroje pusėje kranto. Taip lygiai. Tik upės skiria. Ir ten vokiečiai... Jie buvo perėjė, rusai, kai vokiečiai puolė, išmušė juos atgal. Bet taip iš apkasų taip tada buvom. Daug tokų vokiečių, tokų viršilių, jaunų gražių vyrių, bet nepaims. Mes atejom, mums nereikėjo imti. Nu vot ir buvom ten. O kur tuos lavonus - mums nereikia . Yra kaltininkų. Yra tokie šraf-batalionai, ar ne. Kur jau gyvi nebeturi reikšmės, tai juos naktį atvaro. O ten vokiečiai ar kas atėjė je... Kad tave nušaus, čia nieko. Tai jie nurinko. Nu va taip ir buvom ten. Nakties metu atnešdavo mums maisto su rizika. Nu tai šaudo - raketa išmušė... Jeigu nespėjti atsigulti, tai būk kaip stulpas. Kad judesio nebūtų, ar ne.O jeigu spėjai nukristi, nu ir pereidavai tada. Apsaudo taip jau. Ir gyveni. Va kaip sakiau, kad mus norėjo siušti per upę persikelti, paimti tą, kaip būk tai rusai sakė "liežuvį" ar kaip ar ne - įkaitą. Kam bereikėjo taip jau, kai karas. O ten buvo griežta drausmė (2/10:55). Paskui vokiečiai... taip vokiečiai karininkus gerbė, bet paskui žandarmerija visus tikrindavo - kareivis, ne karininkas... Karo žandarmerija, karo policija. Su ja negalėjai šposauti.

SB:Tai kiek jūs ten laiko prabuvote? Iki galo...

J:Nu matot, mes pabuvom... Gegužės 9 dieną pranešė kelti baltus škudurus. Baltus škudurus iškelti. Tai mes atsišaudėm gal kokį vasario mėnesį, taip. Va tiek mes išbuvom tuose apkasuose. Nu dar apkasuose...

SB:Tai ten jau buvot vienoje vietoje visą laiką?

J:Je. Dešinėje pusėje, link Liepojos, buvo (2/11:53) kitas lietuvių batalionas, irgi Wehrmachto. Aš nežinau. O ten aš girdėjau, kad žuvo leitenantas Kamičaitis. Buvo Smetonos laikais ieties rekordininkas. Jis vis planuodavo, kai , būdavo, ten susitikdavom, su kompasais pajūry jis iš YYY.... žvejų laivas, jis bandydavo plaustu plaukti (?), pusantro šimto kilometrų iki Gotlando, ar ne? Tai jis iš palto, sako, kad išplauks. Bet jis ten guli kažkur, kas ten žino, kur.

SB:Nu ir kaip baigėsi?

J: Galas ir ką. Baltas vėliavas. Mes... Jų akyse aš esu išdavikas. Nors aš jų pilietybės nepripažistu. Bet jie, skaitės, Lietuva "naša" (=mūsų", sovietų). Ne. Ne. Tai buvo įsakymas (2/12:49). Ginklus atiduoti, atiduoti, traukti į... Belaisviais. Ne ne ne. Aš su būriu , su pistoletais ir su šautuvais mes patraukėm atgal. Per tankmes ir per... po traukiniu. Liepoją palikom kairėj. Mes trauksim į Paveluostą. Gal ten mes kaip išspruksim. Per miškus einant. Vokiečiai kraustos , kažkoks jų šstabas. Aš užeinu pas juos. Renka jie dokumentus, jau paliaubos. Ar pavadino laivą išplaukti, ar ne. Aš šiaip kaip kapitonas ar kaip prisistatau, matai! kaip mums ten patekti? O jis manęs klausia: sie sind allein - ar jūs vienas esat? Nein, ich bin bin ganze Zug - aš esu su būriu. O kaip pats, kaip ir vienas...

SB:Vieną paimtų?

J:Ką?

SB:Vieną paimtų , reiškia.

J: Viena mane paimtų, bet keliolikai žmonių nėra vietos. Jie reikalauja dokumentų - šstabas koks tai, aš negaliu pasakyti... Ar aš būčiau laimingas (2/14:15) buvęs, ar nelaimingas? Sunku pasakyti. Kai aš išgirdau, kad švedai po paliaubų grąžino, tai aš buvau laimingas, kad nevažiavau. Kai mudvien su kapitonu pasiūlė važiuoti be eilės, tai tuomet negraži... Bet po, po paliaubų, kai pasi... tai išvadoj visus grąžino atgal. Tai kas ten žino... O kaip sakiau: traukėmés mes. Turiu - va čia tie žemėlapiai, kompasą turiu. IR duonos maišą su konservais, su peiliu. Maistas. Traukémés. Kelias ... AŠ piirmas einu. Iš to kelio... pereiti į Adaži... čia miškas, čia... Aš kaip ant kelio - ras (=staiga) iš už kampo - sunkvežimis su kareiviais. Aš - į mišką. Sustoja. AŠ pabėgau. BĖGU lankom, už tokį eglių. Ištrauki kompasą, pametu į šoną. Žiūriu, eina vanka (=rusas) su kalašnikovu, ar ne, pasistatęs ir eina. Jeigu tu paisuksi į dešinę, ar į kaire, tai matęs nematysi. Nebent jei pasisuksi į mane. Pamatė. Aš keliu rankas. Nu ką? Tai sako: v riukzak papal (patekai į maišą), papal mužik (=pakliuvai, žmogau). Atveda mane.

Majoras. Bet jis kaukazietis, ar gruzinas... Aukštas gražus majoras. Stovi. Aš sakau: einu į Lietuvą, ja litoviec (=aš lietuvis) YYY. Ženklai nuimti, nėra nieko, jokių ženklų nėra. Bat... Jie nesupranta. Jie gali matyti - ta žalsva spalva, kad čia nuimti visi ženklai, kad tamsia spalva, kad uniformuotas aš... Ir nepagraibė (2/16:48) man kišenélés. O čia toj kišenélėj buvo Kvys (?) Verdienst Kreuz - ta antro laipsnio žvaigždė. Mes... Aš net ir čia įsikišęs mačiau. Tas, kuris mane atvedė, tovarišč major, zastreliat (majore - sušaudyti). Nu, čia netoli yra mano téviškė, ten ta vieta yra. Jis... Aš suprantu, kas čia bus. Aš tik jaučiu, kad man dūdmaišis tuštėja, ar ne. Tai konservų buvo, duonos, peiliai - tas išnyko greitai. Vidite, tovarišč, on karty imejet (=žiūrėkit, draugas, jis turi žemėlapius). Kad žemėlapiai mano. Puikus majoras - prisiminsiu, kad visą gyvenimą YYY. Nu, skažite kak vam dos... kartu (=kaip jums pateko žemėlapiai)? Začem zastreliat, idi podorogu (=kam šaudyti, eik keliu). Vot ką reiškia geras žmogus! Ar ne? O tas : zastrelia (=nušauti). Galvoju: ot man duos dabar. Aš visą karą prasibasčiau - ir šitoj vietoj, netoli Lietuvos sienos aš būsiu! Ir niekam... pamiskėj, iki sutrūnysių. Taip: idi podoroge (=eik keliu). Nu ką - mes išsiskirstėm. Nieko taip. Persirengėm. Atiduodam uniformą, gaunam nagines. Plati... ne tokias geras kelnes su fufais (?), su alkūnėmis. Elnam. O įsakymas: visi Latvijos gyvenojai vyrai nuo 16 iki 60 metų, jaunesni ir senesni, tie visi Latvijos vyrai patikrinami. Aš einu - stop. Kuda? - damoi (=kur? - namo). Ir atvarė. Vistik rusai yra puikūs žmonės. Dūšiški (=geros dväsios) kaip ir Lietuvoj. Ir vokiečiai, ir mane varo. Šaltas drėgnas oras pasidarė. Nevalgės, ar ne. Ir rūkyti nėra. Toks aukštas viršila rusas su miline. Aš jau susitraukęs Y- man šalta. Jis man atidavė tą milinę, kad man (2/19:20) šilta... Ir davė užrūkyti. Atvarė į Saldus, miestą. Išiū... į Saldus miestą. Pilna. Ten yra... kad atsigulti nėra kur. Reiškia, tokia krūva prikimsti. Jau kaip čia daryti. Tirkins! Tirkins! Aš turiu su savim lietuvišką pasą. Kaip jis man buvo... savas lietuviškas pasas, gimnazijai įpusėjus , vienoj pusėj... aha. Šaukia. Mane iš eilės varo. Kareivis. Aš tuoju į tualetą kieme. Jis man komanduoja. Šagom (=žygiuot). Tik ne man reikia sakyti. Aš nesu kariškas žmogus. Aš lupt! iš dešinės kojos. Tai kaip pakviestas rusas... tai kaip kariškis niekur nežengsi iš dešinės. Aš galvoju: ne ne ne, čia kažkas žiūri, niet. Ai tai tu tap, tap. Man ir sako: (2/20:29) kaip prisistatai. Aš prisistatau taip, kaip kariuomenės aš nematęs. Pasodino toks jaunas leitenantas. Rusiškai - nu panimaju vašu (= jūsų suprantu). Kak ty popal (=kaip tu pakliuvai?). Nu vat. Ja student. Front idiot i tam (= aš studentas, eina frontas). Što ty delal zdes (=ką tu čia darei). Okopy kopal (=kasiau apkasus). A, protiv nas (=tai prieš mus). Nu što delat (=o ką daryti?). Nu galvoju: durniau , pažiūrėk man į rankas. Kur okopus kopal? - kad mano rankos minkštost! Aš tik bijau, kad "pokaži" (=parodyk). Tik bijau, kad tik tu manęs neprašytum! Nieko nedirbęs, o "okopy kopal". Nu jis manęs nepažino, rašo, rašo. Chorošo, očestvo (gerai, tévo vardaj). Stanislovas. A kto že? (O kas gi?). "Tak jiest, tot že" (=taigi toks pat). Chorošo, idite (=gerai, eikite). Išduoda spravką (=pažymėjimą). "Stanislovas

Stanislovo Jokubauskas, pavieren i atpuščen" (=patikrintas ir paleistas). Jeigu mane nebūtu pagavę, jau laisvai aš einu. "Pravieren i atpuščen". O Smetonos laikais pase buvo taip. Norbertas Jokubauskas (2/21:55). Tėvo vardas Stanislovas. Jis paskaitė tą mano var... tėvo vardą už vardą, o klausė mane, kaip tėvo vardas. Aš nežinau, ką jis rašo. Sakau: Stanislovas. Nu man ir į tą spravką žiūri, paskaito, išleido - paskui aš jau laisvai. Paskui žiūriu - mano kareivis eilėj ... Ten sykiu nuvarė. Pasisveikino, pamatė, kad aš jau laisvas (?). Nu pabuvau taip. Aš liuosas(=laisvas). O ten vėl bėda. Ten mokėjo kartu (?)... ateidavo tos košės, tos kruopų... Nu ten blogai taip būti, kaip tam tarnavęs - nu, suprasi manęs? - kai tau atneša valgyti, pats nuvalgo, visi ateinam, niekas neduoda nei lėkštės, nei šaukšto. O ten ant vokiečių kareivių buvo konservų déžučių. Visi išsivalo. Man moteriškės) sako: ar tu negerbi, ką tu rūnai (= ką tu kalbi), latgalietais, ar ką? Matai, mano tarmė, aš moku latviškai. Latgalis. Jau siūlo tą konservų déžutę. Ir paskui jau mane paleido, nu ir ką. Traukiu aš ir saugaus. Nuo Saldaus link Lietuvos. Aš turiu "pravieren,atpuščen" . Ateinu ligi Ylakių. Vėžaičių kaimas, Ten buvęs Skuodo mokytojas. Aš pas jį ir išsimokinau. Ten užeinu. Pas ūkininką - toks vaikšto, jis malkas skaldo. Aš ten malkas skaldau . Išbuvau, dabar man pasas netinka. Su tuo bėda , ar ne? Aš paprašau: duokit man skuteklį. Yra Nor-ber-tas. Kiek raidžių? Sta-ni-slo-vas. N. Šitas N atitinka (2/24:00) S, ar ne. Toks buvo užbrauktas. Tas skersinis - tai aš jį nutrinsiu. Ta antroji palkelė (=brūkšnys) - TE. Vietoj NO yra STO. STA. R yra N. Taip aš pataisiau. Nebėr Norberto - pataisiau. Pametu ant žemė, biškutį patrinu. Pravieren , otpuščen (=paleistas).Pasas lietuviškas toks.

SB:O kada tą medalių netekot, kur buvo prisegti?

J:O medalių aš... Bet gerai, kad, saku, nepaėmė. TUos aš visus nusiėmiau... tą, tą Verdunsą (?) su žiedais (?) ir Švarce (?). Nu kaip ten būsi - tuos visus nuėmiau. Antpečius nuėmiau. Sakau tokius, kaip jie ten yra čia, YYYY - karininko ženkliai , ar ne - aš visus nuėmiau. Tai gerai , kad kai mane kai graibė, nepaėmė tą kišenėlę vieną. O ten buvo tas šaušmeista (?), šita žvaigždė. Ten mūsų kalba taip... Vokiečių kariuomenė duodavo prezervatyvų, ar ne. Kalbėkim atvirai. Buvo tą prezervatyvų - až užmiršau kišenėj. Ir atrado. Sako: jabak. Jabak. Ką pasiėmė, nežinau. Nu ir pa... Buvau aš buvau, ten aš pasitaisiau tam lauke tą. Ir traukiu link mamos tėviškės. Ten Lenkimai.(2/25:52) Parėjau. Vienoj vietoj mane sustabdė kažkoks kareivukas su merga. Parodau tą. Pakeikė jis mane. Nu aš taip ir buvau. Paskui aš - išrašo man lat... rusiškai: rankom rašo, kad aš esu draudimo inspektorius. Draudimo inspektorius. Pažymėjimas toks. Ir kad aš komandirutas į Telšius. Komandiruotas, taip. O kaip tą antspaudą gauti? Mano pusbrolis dirbo draudimo inspektoriumi po karo ten, ar ne, jau žuvęs... Tai kai jis atėjo antspauduoti to, aš jam paduodu tą, jis taukšt taukšt. Su valsčiaus [antspaudu] užantspaudavo, ir aš keliauju. Atkeliavau aš, sutvarkau su akušere. Gyvenu, valgau. Pastebėjo mane Alsėdžiuose. Ateina, mane suima. Nuveda ten valsčiaus sargybinis. Visur sekasi. Aš rodau dokumentus. Mano

ryšiai nebuvo ten po karo YYYYYY. Ten buvo Tryškiai, Alsėdžiai, kur tas Skuodas yra. Bet kaip bendrai aš buvau kaip tai su žvake (?) kažkaip išvesta, buvo užrašyta - tai iš bunkerio? Ne ne ne. Čia ne. Nu idi - važiuok iš čia lauk. Tai aš iš čia išsikrausčiau (2/27:46) - į Telšius išsikrausčiau. Ką ten daryti? A, tiesa. Dar ten, kaip jau... Bet batai mano buvo geri, YYY batai. Sėdi ten, ateina kapitonas toks ryžas: charošija sapogi (=geri batai). Pameniajem (=pakeisim). Jo tokie kerzavi. Davai pomeniajem (=keiskimės).

SB:, Tai keitėt?

J:Ką?

SB:Keitėt tuos batus?

J:O ką? Kai esi toks vargšas, tai gerai, kad... Nusimaunu batus, aaaa. Geležim kalti batai. Duoda jis man tuos savo kerzavus. Viduj šiaudų prikišta, nuo to, kad koja... Ir man per trumpa. Mano koja tokia siaura, bet ilga. Užsimovė.

SB:Tai tuos šiaudus jau išémé?

J:Nu ,užsimovė. Ir staigiai ateina kitas jų karininkas. Aš tik žiūriu - susi barė. Tas, kuris batus pakeitė, tas užpakaly... Kaip jie barėsi, išsitraukė pistoletą, jam taip iš užpakalio taiko , saviškiui ar ne. Aš galvoju: persišaus ar čia bėdos maža. Bet susitaikė. Ko jie susiginčijo (2/29:22), ar dėl to bato, ar ne? Tiesa, jis man davė 9 rublius už batus. YYYYYY, bet jisai... Pasiklausė, atvažiavom į Telšius.

Dokumentų yra tik tas : "proveren-atpuščen", senas pasas. Pažįstamų aš neturiu. IR sėdžiu. YYY Bernotas, jis mano gimnaziją buvo baigęs, jis anksčiau buvo baigęs, meno vadovu buvo ten. Ateinu, ten jo néra. Sėdžiu prieš YYY. Univermagas ten prieš teatrą. Jūs žinot, kur teatras yra Telšiuose. tai aš sėdžiu. "Labas", šit. O Viešpatie. Mano mokslo draugas, draugas ir draugė eina. Mokytojai. Ką tu čia? - nu nežinau , ką daryti. Mokytojauk. Aš neturiu nei tas... Aš nieko neturiu, sakau. "Mes paliudysim". (2/30:22) Paliudysim? Aš bijau nenuveiti. Einam! Mes paliudysim, kad tu baigęs gimnaziją, mes jau mokytojaujam. Einam, jo, priima, skiria pradinės mokyklos mokytoju ir vedėju. Vienas pats. Ten dabar būk tai išidarbinu. Tvarkoj. Aš neturiu nei čemodano, nieko. Kaimiečiai: koks mokytojas keistas! Nei, nei baltiniams, nei kokio čemodanuko nieko - atėjau. Nieko nepadarysi. Ponas mokytojau, gal ateisit valgyti? Nu, mane vaišina, duoda valgyti. Pasakė. Sakiau... Pasakyk, kad yra mokytojas, ar ne. Paskui gavom žinią, kad man reikia kario bilietą išitaisyti. Aš palieku visus ir atvažiuoju į Kretingą. Ateinu į komisariatą. Karinio bilieto reikia. Tarnavai kariuomenėj? Tarnavau. Kuom? Raštininku kuopoje. Kuris laipsnis? Grandiniu. Užrašo "goden" (=tinkamas). Dar nebuvo tokį knygučių, kai grįžau atgal. Nu paskui su mo... Ten išitaisiau apskrities pirmininku (2/31:53), nes jau kai pavardė - a, žemaitis jis, sako. Skuodas ir Mosėdis netoli yra, ar ne. Kur tą akmenį... O jis mosėdiškis. Smetonos laikais buvo - Latvijoje gyveno kaip komunistas. Nepabėgęs. Ir mūsų kaimynas,

irgi toks, Petrikas, tą.... Nu ką? Parapijonys. Geriame su juo. Greitai rinkimai. Kažkas turi būti pirmininku rinkimuose. Aš. Anketa. Anketa. Ką čia rašyti? Nu kur jis buvo, kur buvo? Jis kaime buvo, sako tas pirmininkas. Rašykit: aš esu rinkimuose pirmininkas. Nu aš buvau kelis sykius... Nu paskui YYY buvau... Ai, sako, nebuval teisme, iš kaimo atvažiavęs. Būtum pasiklausės - teisė 2 partizanus: kapitoną Simašką o Viešpatie, pažinkit - būrio vadas, ir tą... Būtum atėjė, atsisėdė , pasižiūrėjė, kaip jie elgiasi.

SB:O kaip?

J:Teismas vyksta Telšiuose. Kapitonas Simaška, kaip ten, Šerdvytis, toks YYY.

SB:Tai už ką juos teisė?

J:Partizanai. Lietuvoje kaip buvo nepa... Juos pagavo kažkur Telšiuose ir teisė. Tai mat tas pirmininkas, kur parapijietis, ir sako - nu parapijiečiai: ar nebuval tam teisme? Aš ir nenoriu! - pažintų mane tas YY. Jis pasakojo, kaip ten buvo. Šerdvytis. Tu išmestas? Taip. Parašiutaš čia. Tu prieš Lietuvos liaudį. Tas sako: ne. Smetonas laikais tokią duoną kiaulėms duodavo, o čia neturi nieko. Savo propagandos neleiskim... Užriko. O tas sako: manęs negasdinkit, aš sergu džiova. Vistiek jau ilgai negyvensiu. Nu pasiutęs. Tas YYY. O kapitonas - bet jo nenuiteisė. Tą, kur džiova serga, nuteisė 25 metus. O kapitoną (2/34:25) - sušaudyti. Jis man sako: kaip galėjo taip būti.

SB:Tai Simašką sušaudė?

J:Ką? Nu kaip nuteisė, išvijo (?). Nors ir man tas pirmininkas sakė: nesušaudys jo. Ir Sibire darbo jėgos reikia... Uranui (?)... O man išeina, kad ten jie visi pasibaigė. O taip. Na vat. Dokumentų man... Taip, rinkimai. Kitur reikia, kas tu buvai. Dabar duok vėl pasus keičia. Eilė žmonių! Toks YYY ir vėl, mažai gramatnas. Nu daug... įėjom, jiems greitai išrašė tuos, kaip pasakyti, pasus. Visai greitai.

Pageriam ir vėl tvarkoj. Ir aš atidarau šitą (šeštą valandą) balsavimo (2/3:35:26) kabinetą. Draugai, prašau balsuoti. Sėdžiu pirmininko vietoje. O suka žmonės! Nieko, primėto visokių. Ne, ten ir atskiru balsu, ten par... sėdi, tuos panaikina, pripila naują. Istatymas - tai nauja...

SB:Taip taip taip.

J:Dabar aš , kaip pirmininkas - aš nešu visą tą biuletenį į apskrities partijos komitetą. Man paspaudžia ranką. Charašo parabotali (=gerai padirbėjote). Ką, kaip buvo taip. Tuos žmones, matai ne... Ir ta kabina yra formoje, bet ten eiti nebeleidžia. Kam ten eiti, juk čia yra, mesk ten, ar ne. Charašo. Dabar

III kasetė

SB: Visus karo metus turiu, visus. Man dabar tiktai, aš dar noriu paklausti jūsų . Jūs apie tą getą pasakojot.

J:Aha.

SB:Kai jūs buvot geto sargyboje, ar jūs žinojot, kad tuos žydus šaudys?

J: Kaip?

SB:Nu kad tuos žydus gete - kad juos sušaudys visus?

J: Ne, (3/00:56) tuomet aš nežinojau, tuomet dar nežinojau. Tlk vėliau - va tas didysis šaudymas kai buvo. Tai buvo lapkričio ar spalio mėnesį. Įsakymas. Į getą.

SB:Kelintais metais čia buvo?

J: Keturiaskesimtais pirmais rudenį, rodos.

SB:Jau pirmą rudenį jau vokiečiai...

J:Tą didžią rudenį... Tai buvo didelis tas sušaudymas, buvo. Ten kareiviai mūsų - apsauga, turėjo lydėti juos. Dabar kaip atpa... Devintas Fortas. Aš dabar nesu buvęs. Bet ten, aš nežinau, ten toliau fortas.

Reiškia, atvaro - nusirengti jiems visiems. Tai man tarp tų drabužių... kareiviai gali drabužius vogti, ar ne. Tai mane pastatė: tu būk čia, neleisk vogti. Aš stoviu. Baisu. Vokiečiai, tie gestapininkai... Aš stoviu, rūkau. Nieko aš nesikišu. Viešpatie! Puola man ant kaklo (3/2:14) žydelkaitė. Kai aš buvau Palangoj, kaip sakiau, ji buvo mokinė, jos tėvas turėjo autobusą važiuoti į Kretingą. Ten tada... "Gelbék, ponas leitenante". Dienos metu.. Užstatytas viskas. Gelbék-ne ką tu-Viešpat... tau... Nu aš, pavyzdžiu, šokiuose su ja kai dar buvau Palangoj gimnazijoje. O kaip baisu - nieko negali padaryti. Apstatyta viskas. Vokiečiai vaikšto, tie juodi, gestapininkai. Puolé, rengiasi. Viešpatie. Ot baisu. Šokau aš Palangos gimnazijoje su ja. Ji studijavo tuomet.

SB:Gal jos vardą prisimenat?

J:Ką?

SB:Vardą prisimenat?

J: Ne, nebeprisimenu. Jos tėvas turėjo autobusą Palangoj, aš žinau tik tiek. Ji gimnazistė buvo, paskui ji buvo... studijavo čia. Nu, ir visokių iškrypelių yra pasauly. Senas žmo... kokia virš 70 metų, senutė žydelka, Dieve tu mano. Vokietis prieina su bizūnu: Ausziehen! Renkis. Pliekė tai vargšei per pat akį (?). Nu ką tu pamatysi? Nu ai... žinot boba - vokiečiai turėjo puntakus (?). Pamatysi gražesnių mergų! Pliekė - išrengti! Jūs galvojat, kad aš didžiuojuos! Priėjo ji prie manęs, sako...ėjo... "Jūs esat geras žmogus". Aš nenoriu taip gražiai ten... Tai ką ji man duoda? Auskarus ir žiedus! "Jūs geras žmogus" (3/4:06). Jūs gal kas nors sargyb... - "ne". Aš paėmiau. Paskui pasidėjau anuos (=juos) - aš Utenos gatvėj gyvenau. Pasakojau. Aš nelabai supratau... Ten nér kokie pasi..., žinai, perlai čia pilki, čia tie. Stikli... Tai gil... Ana turbūt turtinga žydelka buvo. Kai aš trenkiau! Viskas išlakstė, nežinau... Prisimenu.

SB:Lietuviškai sakė?

J:Ta žydelka?

SB:Jo.

J:Lietuviškai - kauniškė.

SB:Tai ten tą dieną žydė... šaudė tuos Kauno žydis?

J:Kauno žydai turbūt. AŠ nežinau, aš nėjau pažiūrėti. (3/5:02) Nu ir pažiūrėjau - vertė šaudyti lietuvius. Nenori niekas šaudyti, geriau ar tų drabužių pasiimti, ar ne. Niekam nėra malonu. Ten vienas man leitenantas (kaip jo pavardė?) sako man: šauk, išvalysi pistoletą. Aš jam sakau: ką man pistol... kad aš turiu, aš turiu pasiuntini. Man nereik šauti. Ir aš nuėjau. Ten duobės tokios iškastos. Ilgos. Plačios. Ten suvaro, pradėjo šaudyti. AŠ ir nuėjau jau. Tai vaizdas nėr malonus. Va. Nu, kitiems patinka. Bet mažai... bégdavo jie. Kareivis - yra įsakymas. Ką? Man, man negalėjo įsakinėti! (5/5:59) Aš esu ponas karininkas. Kiti įstatymui ponui karininkui pas vokiečius yra. Mane į vagonus - kiti. Ir valgyklso atskiros. Aš kaip važiuoju atostogą, aš važiuoju su ponais karininkais. Ką? Fuer... Fuer offizieren (=karininkams), užrašyta. Ką ... taip. Taip ir ten. Man negalėjo įsakyti: šaudyk. O kadangi tie ten jau šaudė be komandos. Atvaro tuos ar tuos, pagavo - o kaip... ten kur šaudio, ten karininkas turi komanduoti. Va leitenantui ir sakė: Befehl-befehl. Įsakymas - įsakymas, va. O čia ne. Aš negaliu pasakyti... Niekas ten nekomandavo. Nebuvo... Aš atėjau, pažiūrėjau ten, baisu.

SB:Kaip ten atrodė viskas?

J:Nu. Taip sunku ir pavaizduoti. Aš nežinau ta... tos duobės gylio. Gal platesnis kaip čia. Gal tiek. Bet ilgos tokios. Taip išilgai už ... po tam. Jie suvarė į tas duobes, paskui iš viršaus. Ar su automatais, su pistoletais? tai ir aš nežinau, taip. Čia vaizdas nelabai koks. Vis tiktais žmonės yra, taip. Taip jų nešaudio. Nu va tokia sys...

SB:Bet šaudydavo, reiškia, suvarydavo (3/7:32) į duobę, ne ant duobės krašto?

J:Ne ne. Į duobę, į duobę. Ne, ant krašto aš nemačiau. Ant kranto gali pabėgti - duobėj nebuvo, kur bėgti. Va. Tai mes kaip parėjom, aš stipriai prisigēriau. Kad mečiau aš tuos... Pasakoju - kur aš gyvenau, žmonės: Viešpatie Dieve! Taip sakau, baisu. Ano... AŠ atvažiuoju atostogą iš fronto, vaikštai - skelbimai: tokią tokią dieną tokią tokią valandą, reiškia, prie Kūno Kultūros instituto rūmų... Tam... ir institutą... bus kariami tokie. Aš pavardest neatsimenu. Buvo pilnas miestas.

SB:Baronas ten buvo.

J:Baronas. Pylimas, kas dar?

SB:Tai čia tie enkavedistai, kur atbėgo.

J:Je. Anus paėmė, matai, jie ar ėjo partizanauti... Kadangi buvo nusikalte, žmonės greitai išdavė...

SB:Nu...

J:Nu ką Minia! Mes stengiamės Romos laikų gladiatoriais tai... tai rodo, paleisti arba nužudyti. O kaip čia! Kai aš pamačiau tą minią kauniškių! (3/8:50) Bobų, jaunų vyru, aš jau tik iš toli - Viešpatie... Atvažiuoja sunkvežimis. Nukirptais plaukais visi. Prieš kabiną sustatyti. Rankos už nugaros. O , o tokia šaka, ar ne, tokia atsikišusi. Kilpos jau paruoštos. Su kilpomis, ar ne. Iš tolo matau. Privažiavo. Iškart (?) pristūmė. Gestapas - juodomis uniformomis, jau su kaukole. Tai kaip pristatė tas kilpas - žvalgos. Čia yra... žinai, kaip baisu, kai taip žvalgos. Atrodo, juos liaudis taip myléjo. Ta pati liaudis žiūri egzekuciją. Jau visi ten (?). Užnérė, užnérė kilpas. Pataisė. Trys, atrodo,(3/10:03) buvo. Trys...

SB:Trys, ir ten vienas ir buvo išdavikas. Jį kartu pakorė. Nes juos išdavė..

J:Ai. Reiškia, užnérė, pasistojo. Vokietis paplumpino per petį.

SB:Kodėl?

J:Nu, būk laimingas, važiuodamas.

SB:Aha.

J: Dar, kur buvo iškištas(?) greta to , to... sunkvežimio, dar palipo. Paspyrė. Kapš! Trūktelėjo. Ir vienas - trūkt! nutrūko. Kažkas buvo papjovęs. Bet taip niekas ten negalėjo būti - tuoju pat išgirdom šūvius.. Su pistoletu - šūvis. Reiškia, iš tų gestapininkų nušovė.

SB:Aha. Nu o Devintam Forte kiek jums, kiek jums yra buvę?..

J:AŠ buvau du kartus. Du kartus. Vieną kartą... Antrą aš nemačiau ten. AŠ nebėjau ten. Prie to didžiojo šaudymo aš nuejau pažiūrėti. Varė tokiomis partijomis. Mūsų kareiviai atvarė iš tenai. Vokiečiai atrinkdavo ten. O lydėdavo mūsų kareiviai. (3/11:16). Iki Forto.

SB:Iš geto, reiškia, varė?

J:Iš geto. Bet ten tokiomis partijomis. Ten , kaip aš... Pačioj pradžioj iėjimo jiems eiti, nusirengti. Kaip sakau. Tai aš stovėjau, kad kareiviai ne... ne.. ne.. ne.. neiš... neišnešiotų drabužių. Kur jie dėjos, aš nežinau.

SB:O bandydavo nešioti? (3/11:38) Reikėdavo juos varyti į šalį?

J:Ne ne ne ne. Kad jie negali.

SB: Karininkas stovi.

J:Je. Ir kareiviai buvo pastatyti apie Forta, ar ne, kraštus. Kad kas neišspruktų, nepabėgtų. Taip buvo, aš mačiau. Užtat aš negalėjau niekur paleisti tos žydelkaitės.

SB:Tai toj vietoj jie prie jūsų rengdavosi , nusirengdavo?

J: Rengdavosi. O ką mane jie klausė, ne? Aš nieko nesakiau. Ne mano reikalas , aš tik žiūréjau, kad man kareiviai čia neateitų , neišnešiotų. Aš nežinau. Va.

SB: Tai ten stovėjot jūs, va. O ten nusirengti liepdavo kas?

J: Ką? O vokiečiai būdavo.

SB: Vokiečiai.

J: ... kur sako. Būtų ... galėjai ateiti, nusirengti - taip nužudysi. Ir apatiniais būti. Aš neprisimenu, ka ... kodėl buvo įsiutės juodas vokietis, kad tos senutės... su nagaika (=bizūnu) - duoti per nugara: Ausziehen! Ausziehen! Vargšė senutė. Taip menkutė. Galvoju, Dieve, valkata. Nu gražią merga išrenk, sakau. Dar figūra pasigrožesi, ar ne. Nu ką tu išrengsi tą suvytusią senę?

SB: Ir visiškai nuogai nurengė?

J: Je, nurengė. Je.

SB: Ir apatinį nepaliko?

J: Aš neprisimenu, bet man buvo, žinot .. Man neįsakinėjo. Aš (3/13:02) bijau tai, kad man kareiviai neitų. Su vokiečiu aš nieko bendro, aš negaliu turėti, ką jie daro. Čia ne... Jie turi savo načalstvą (=vadovybę). Aš tik žiūriu, kad mano kareiviai neplėšikautų čia, pavogti. Ta pati ...nėjo, kad aš turiu taip. AŠ rūkydavau, žiūrėjau ir stebėjaus. Paskui mes išėjom. Pasigériaus stipriai, parėjau į savo... aš gatvėj gyvenau, pasakoju ten, kaip ten buvo. Tik atsimenu, kaip man išmesti reikėjo tuos perlus? - juk aš nepavogiau. Garbės žodis, aš jums sakau. "Matau, jūs esate geras žmogus".

SB: tai aš tikiu.

J: Ką?

SB: O kodėl jinai taip pagalvojo, kad jūs geras žmogus?

J: Nu kad aš nieko, nieko nedarau. AŠ tik va, matė iš mano veido, kad man nepatinka. Aš nieko... O tas muša ją. "Jūs esat labai geras žmogus". Viešpatie. AŠ ir sau galvoju, koks aš geras. Aš irgi prie tų svolačių s..., reikia taip sakyti. Je. Dar atnešė man... Kaip tie vokiečiai nematė? - auskarus, du. Aš šiandien prisimenu. Pilki tokie. Nu tai perlai pasivadina. Perlai. Ir žiedus man du. "Jūs geras žmogus, paimkit". Aš pasiémiau. Ir nueinu. Pas mus yra... Kai pasibaigė, mes gérém gérém. AŠ pareinu girtas. Pasakoju ten, Utenos, kur aš gyvenau. Viešpatie, kas ten darësi. Ir aš trenkiau kažkur tuos visus - žaltys - sau. Paskui sau galvoju: o kam - juk aš kad būčiau atėmės iš jos! Ji man dovaningo. Čia aš... AŠ ne... Bet man buvo... bijau, aš visvien prisidir... Ir tie perlai tai brangiai kainuoja, su auksu, su auksais, su viskuo.

SB: Nu (3/14:54) o šita pažistama, kai prie jūsų pripuolė - jau jinai buvo nurengta?

J: O nebuvo taip nurengta! Ar aš taip nežiūrėjau? Mat man , man nereikėjo ten prisikišti, žinot, man... Dar aš vieną žydelką mačiau pažistamą. Manęs ji neatskyrė, bet iš iš Skuodo aš ją prisiminiau. Ji buvo Universitete studijavusi. Žiūriu, kad atvarė. Aš ir.. kad mane pažintų, ne ne... Ją sušaudė irgi. Aš jos pavardę žinau - Alperaitė. Alperaitė Sorė, bet ją vadino Sonia. Skuode, kur aš gyvenau. Šitą žinau, o

tos aš neprisimenu. Kitų... Kito aš neprisimenu. O ta man... aš ją pažinau, kadangi ji buvo , ji buvo gimnazistė, kada aš buvau su lenkais. Pasibuvimo vakaras - mes kaip jauni. Gimanzistės gražios. Moterys, sako, ką aš sakau, kiekviena moteris yra durna. Kas joms patinka? Kunigai ir karininkai. Vieni, kad jie... jiems yra draudžiamas šitas, meilės ryšiai. O tie kažkaip skiriasi savo nachališkumu (=įžūlumu). Va ten tau limpa. Gimnazis... lipa kaip, viešpatie apsaugok jas. Va taip, šokom tenai, aš ir pažinau. Nu ne taip bjauri, bet kaip žydelkaitė graži buvo.

SB:Ar kalbėjotės (3/16:28) ką nors su ja?

J:Ką?

SB:Neprisimenat, ką kalbėjotės tą vakarą, kai šokot su ja?

J: Nu kur... Tas... Kiekvienas jaunas vyras mala, ką jam patinka: tu graži, tu negali, tu tokia... Moterys mėgsta nesamones išklausyti tų... Jie Tai pas nueinam, sakau, nueinam . Man sako daktaras tas, atseit: I tavo šeimą į mo... mo... jokia moteris neateis.Neves, neis. Aš klausiu." Ar nesu... " "Kodėl? "Dėl to, kad tu turi dukterį, tu ją vertini aukščiau už žmoną". Aš tai taip - man kraujo ryšys su žmona. Dėl teisės (?) taip. Aš jam sakau: Bet dabar nepykit jūs - kokios moterys durnos. Kaip ten taip? O taip: sėdi panelės, vyras prieina, išsirinkęs šoka. Kiek, kiek... Aš jums s... Kiekvienas vyras yra šuo. Šunių yra visokių. Taikūs šuneliai, biški, biški urzgia. Ir yra šunų, kurie sudrasko, drasko... tai vyras. Nu vat. Zalkas (?), sako, sako, kaži... Šoki (3/17:55) ir sakai: och tu gražuole, aš tave įsimylėjau. Nė velnio jis neįsimyli, bet, bet ana... Bet aš sakau: parbėga pas draugę: žinai ką, matai tas patinka, jis man savo meilę prisipažino. Jos tokios. Nieko jis neprisipažino. Jam reikia tik tam tikrą veiksmą atlikti ir sau kibirio... O ką, jam liežuvis neuždarytas pasakyti, kad tu graži. O jos tiki: mane įsimylėjo , tai gerai. Va taip.

SB: Ponas Norbertai, aš noriu jūsų dar paklausti apie tą Devintą Fortą. Va tada, kai jus ten iš ryto vežė. Jus ten iš ryto nuvežė saugoti tų drabužių. Ar jūs žinojote, kad ten bus šaudoma?

J:Ne, aš , sunku pasakyti, tuo momentu...

SB:Ką jums sakė iš ryto? (3/18:40)

J:Kuopos vadas sako: Kas jis , reiškia, ta sargyba - ten tie, tie lydės ten... Visas batalionas, ine vienas tas buvom. Reiškia, mat jie kėlė nuo... nuo... beveik nuo tilto, kur tas getas buvo iki Devinto Forto - aš nežinau , pora ar trys kilometrai iki ten, kiek ten galėjo būti, sžinom dabar unku pasakyti. AŠ pravažiuoju dabar.. AŠ neatsimenu, kaip jis pasakė. "Tu pabūsi čia, kur rengsis žmonės." Tai jis man ir vadas, aš ir stoviu. Niekur aš neinu. Nieko aš nedarau. Nei aš atvarau, nei aš nuvarau. Aš tik žiūriu - "pažiūrėsi, kad kereiviai drabužių neišnešiotų". Vat ir viskas. Atėjo du ar trys, ar daugiau ten... Aš gal juos sušaukęs... nenurengs. Nesikišau. Man negalėjo (3/19:44) sakyti: eik ten šaudyti. Man negalėjo sakyti.

SB: Tai dabar: kad tas sušaudymas bus , jūs sužinojot kada pirmą kartą?

J: Nu, va kai išvalys getą, pasakė mums, sakė: jūs eikit ten.

SB: Išaudymą, taip?

J: Ne. Aš neatsimenu kaip sakė, ar ne. "Tokią valandą mes iškeliausim ten".

SB: Nu bet ta prasme...

J: I getą aš nebuvau, kai juos iš... atrinko, kaip rinko... Aš nežinau, ar su, su , su kokia buože (?) atėjau ten. Sunku pasakyti. Aš neprisimenu ten dabar. Prieš iėjimą ten tos duobės nebuvo matyti. Nuo manęs - šaudymo vieta. Ten už tokio kalniuko buvo. Tai žmonės, kuriuos rengė, tai irgi negalėjo matyti. Jie tiktais - girdėti, kad jau čia jie rengias, o čia - ne. Ne ne. Čia taip toliau. Ten kalnuotos vietas buvo šitam Forte.

SB: Tai tie žmonės suprato, kad juos šaudys?

J: Jo. Nu tai suprasi, ne durni yra, kai girdi šūvius. Ką?

SB: Kaip jie elgësi?

J: Rengësi. (3/20:56) Apsisukinëti (?).

SB: Ramiai rengësi?

J: Aš negirdéjau pasipriešinimo iš jų, kad tiems vokiečiui... Vat ir atrodo, atrodo, kai minia - bék ir bék. Dalis pabëgs, ar ne. Taip galvoji žmogus. Bet matyt žmogus yra priglušintas, apkaitës ir jisai kaip avinų banda. Juk dalis kad būtų, dalis... mokëtų save ...neitų į tą cen... Ten varë po šimtą ar kiek už sykio - aš nežinau, aš nemačiau. Nu tai kas , kad tu kareivis, tu... Ne automatas - ginkluotas buvo su šautuvu. Nu, nušausi vieną, išsisiklaidys ir. Ir ten tų namukų , ir sugaudyk paskui juos... Be niekas nebégis. Aš kartais stebéjausi, kaip tai yra. Veda (3/21:47) žmones sušaudyti, būri, ir visi kaip avinai eina. Va.

SB: O primuštų būdavo jų tarpe?

J: Ką?

SB: O primuštų tarp tų žmonių buvo?

J: Ne, ne... Aš pasakysiu tik... AŠ tik stovéjau. Dabar taiai kaip man sakė saugum... Man nera, ko saugotis.

SB: Tai tą tai mes žinom.

J: Aš... AŠ vykdau įsakymą, aš stoviu. Nei aš komanduoju, nei aš liepsiu šaudyti, nei aš mušu, nei aš varau. Man pasakė: Ten bus ... nusirengs, ir saugok, kad kareiviai... Ne jiemis, bet kareiviai, kad neišnešiotų tų drabužių. Tai vokiečių įsakymas buvo. Nu, man nieko nereikėjo daryti.

SB: Nes jūs dabar pasilikot... Žinokit, jūs pasilikot vienintelis, kuris iš viso matėt Devintam Forte.

J:Ar ne?

SB:Daugiau nėra nė vieno. Nėra nei vieno. Nėra...

J:Tai baisu. Aš nuéjau (3/22:54) pažiūrėti per kalniuką. Reiškia, nusirengę - kas juos nuvesdavo? Ar mūsų kareiviai, ar ten gestapo - aš negaliu pasakyti dabar, aš nebeprisimenu. Aš net... matai, jeigu tu kreiptum dėmesį šitokiam dalykui, tai įsidėtum, gal kokį aparatą turėtum nufotografuoti. Ten ne, ne n, ne.. Buvo tokį ... kameros va čia... Pasakyta, įsakymas yra įsakymas. Man čia stovėti - aš stoviu.

SB:Ar galit dabar pasakyti maždaug po kiek žmonių būdavo viena partija?

J:Negaliu pasakyti aš to. Kiek galėjo atvartyti. Ar 100, ar 200 - aš ne... Kad būčiau, kad aš būčiau dalyvavęs prie varymo juos - tai aš pasakyčiau, po kiek pas mane. Bet aš ten nebuvau. Mes atvažiavom. Man pasakė kuopos vadas Dagys Anatolis (3/23:50): tu būsi čia, žiūrek, kad kareiviai čia - jie nusirenginės - kad neišešiotų dabužių. Ir aš stovu. Aš rūkiau, man... nieko aš nedariau, nei aš , nei aš sakiau "nusirenkit", nei "nusirenkit". Aš tik žiūriu, kad mano kareiviai neplėši... ne ne ten... Bet ten nebuvo pas mane. Jie buvo išstatyti ten tokioj... yra apsodinta medžiais, tas pakraščiai. Ir dalis kareivių varydavo. Tik aš žinau, kad.. kad jie bėgdavo, nu , šaudymo - aš tą žinau.

SB: Kareiviai bėgdavo?

J:Bėgdavo, nenorėdavo. Čia... malonumas, nieko, nieko pelno - kareivis nori pelno, kad jis galėtų ką nors nušauti, jeigu jis gautų ką nors. O ten, ten nebuvo, nebuvo tokia, kaip pas mus. Kad mes juokémės, kad , kai mes grįsim, jeigu bus... ten pusę kareivių reikia uždaryti į kalėjimą. Žulikų gauja! Būkim atviri.

SB:Už ką?

J:Nugi ten... gauja ten! Ir geru, bet buvo, kurie norėjo pavogti ir primušti. Ne... Ir sušaudyti kuriems naturėjo reikšmės. Kaip musę nuspausti.

SB:Man čia labai... Jo.

J: Mes juokdavomės: bijom, kad jeigu mes grįsim, ir bus laisva [Lietuva], tad mūsų pusę kareivių reikės į kalėjimą uždaryti. Stengiamės gyventi tarp tokio. Tai tokiems ir šaudymas buvo niekai. Tas šaudymas nieko neduoda. Ką duos šaudymas? Jisai - nieko. Varant, jeigu ten buvo, tai gali apiplėsti. "Atiduok, atiduok", kad paleistų. Sargybai getui - matai,maždaug (?) visiems davė valgyti, man pasakojo. Tai kaimiečiai (3/25:41) atvažiuodavo su produktais, kad gautų kokių, ar aukso, ar drabužių... Tai jie paleisdavo ten. Aš nebuvau, aš neidavau žiūrėti. Tai aiškiai - aš matydavau, kad jiet turi išgerti. Taip, degtinės. Aš matydavau, bet aš nesikišdavau. Aš néjau pažiūrėti . Aš mačiau, kaip kad iš kur jie turi turėti, kareivis. Tai aiškiai per tvorą. Ateina, duonos, ar lašinių atveža jiems, ar ne. Kaip įleist? Ir js turi gauti ką nors, ar ne? Aš mačiau, kad jie turi kažką.

SB:Nu, o kokius nors žydi daiktus matydavot pas kereivius? Auksą arba drabužius kokius nors? Arba dar ką nors?

J: Jiems paskui vokiečiai duodavo.

SB:Daiktus.

J: Iš kai kurių daiktų duodavo.

SB:Kokius daiktus duodavo? (3/26:26)

J: Gal drabužių, gal kokį, ne... O viskas, karma.. (?), tas viskas... Chadavoj material (=mainų priemonė). Ar jam kad nereikia - jis ištaksavojo (=iškeitė) už samagoną, už degtinę, ar ne. Va. Tas "chadavoj material" - geras kostiumas, ar paltas, ar kas kitas. Vo tam - tai jie YYY nesineš to į kareivines. Jam tik tas buvo reikalingas. Tas turtas , kuris praeis apyvartą, ir pakeisti.

SB: Tą dieną, kai jūs saugojot drabužius, kai vokiečiai juos nurengdavo. Kaip jie tuos drabužius dėdavo (3/27:08)? Ar kiekvienas dėdavo savo drabužius į krūvikę, ar viską į vieną didelę krūvą déjo.

J: Ne ne ne. Ateidavo ten toks plocius (=aikštė). Tai atvaro juos. Ir ten rengiasi. Po kelis , dabar aš negaliu sakyti, po kelis. Ar daug... Aš negaliu pasakyti, ar visi iki nuogumo būdavo nurengti. Kai aš atsimenu, kad man bjauru, kai pasakė jiems: Ausziehen-Renkis! Vis muša ją. O kiti gal su baltiniais nuėjo. AŠ... Sunku man dabar pa... man atrodo, kad tik tas vienas toks vokietys iki... iki nuogumo ją davė.

SB:Ar jis ir kitus mušdavo?

J:Ne.

SB:Tik tą bobutę?

J:Tiktais tą bobutę. Aš nestebėjau. VOkietys ateina, kiti ateina. Jie nuvaro ten. Išrengia ir nuvaro ten tą par... Tai man buvo įdomu, kaip ten atrodo. Tai aš nuėjau pažiūrėti, kokios tos duobės. Nu duobės, ar 50 metrų ilgumo. Gal ilgesnės. Plotis - žinot, kad taip išvaizdos, negaliu pasakyti. Ten sukrite, ir kitas, ir šaudo. Aš daugiau néjau.. Man pasidarė bjauru, aš nuėjau į savo vietą, užsirūkiau... Niekur aš nebėjau.

SB: Tai tie žmonės, kuriuos nuvarydavo šaudyti, tai jie statydavo kaip? Ant lavonų statydavo?

J: Je je je. Kadangi buvo... Žiūriu, kiti, kai atėjau. Taip. Tokioj duobėj jų daug telpa. Stačių nesugrūsi. Kitis gulėjo, kai aš atėjau. Kitus šaudė, krito. Aš ten ilgai nebuvau. AŠ jums pasakysiu atvirai. Aš jums prisipažinčiau. Negaliu pasakyti,

SB:Kiek laiko maždaug?

J: Ir ten, ir ten nebuvo (3/29:05) daug tų šaudytojų. Aš neįsiminiau tų kareivių. Mat jie sprukdavo. Čia darbas nelabai malonus niekam. Čia nieko neuždirbsi. Atvarydavo. Aš nežinau, kas juos atvarydavo , aš nežinau, negaliu pasakyti. Va. Bet aš žinau, akd niekas nenorejo eiti.

SB:A juos bausdavo už tai, kad jie sprunka nuo šaudymo?

J:ne ne. Kas juos baus už tai , kad čia... Čia nejoks... Čia toks ... Toks žudymas, ar ne, kur gal jeigu pasipriešintų... Nu karininkams nebuvo įsakymo, kad eitų ten, ddaleiskim, šaudyti. To ne.

Karininkams ten negalima tokį įsakymą, paskui. Gerbė karininkus. Jeigu man pasakytų "eik šaudyti" - ne. Vienas karininkas (3/29:50) man sakė, kaip jo vardas, nu, ką, eik pabandysi, išbandysi pistoletą, ar ne. Aš pasi... Aš turiau pasiuntini, kuris man išvalo, nuvalo drabužius, batus išvalo, ir man nereikalinga valyti savo...

SB:Ir pistoletą išvalo.

J:Man ir pistoletą išvalo. Išnarsto, išvalo, ir man nereikalinga... Kad , sako, šūvis išvalo rūdis, ar ne. Tai va tai viskas.

SB:O sakykit, toksai postas, kur jie ten nusirengdavo, kur jūs ten saugojo tuos drabužius - ar toksai vienas buvo, ar keli postai buvo?

J: Vienas atrodo. Vienas, aš nemačiau. Tas, į Fortą įeinant... kai įeini, pačioj pradžioj toks įvažiavimas yra. Dešinėje palieka tie rūmai, mūrai tie. Paskui čia šone yra tokios alėjos apsodintos medžiais - buvo toks fortas. Tai kai ateinu nuo Kauno ta gatve, įvažiavimas toks, ir tuoju pat čia pastatė, čia nusirengs. Atvarė juos. O kas yra? Va tik aš.. Va šitą vieną aš įsidėmėjau. O kiti, kad sakė jiems nusirengti - ir aš nesakau, kad iki baltumo. To aš negaliu pasakyti. Bet tai nusirengdavo, ir (3/31:27) nuvarydavo juos. Ar ten visi vokiečiai, ar lietuviai - aš negaliu pasakyti. Dabar negaliu pasakyti. Tik tas, kad aš įsidėjau su tuo "Ausziehen". Tas vokietys juod... gestapininkas, ar ne.

SB:Kokio jis amžiau buvo?

J:Ką?

SB:kokio jis amžiaus buvo tas vokietys?

J: Kaip kareiviai. 25 ar 30 metų - va tam tokiam amžiuje. Invalidai kariuomenėj netarnavo.

SB:Kiek laiko tas viskas truko?

J: Nu sunku pasakyti. Kad mes grįžome... Tai trumpos dienos yra - spalis ar lapkritis yra - trumpos dienos. Galėjo būti... Na kuomet pradeda temti? Ketvirtą? Ten galėjo., iki dviejų šaudymas galėjo, aš taip spėju. Ir nuo kokios devintos dešimtos - irgi tamsu, tamsu iš ryto. Tas tas tas tarpas iš ryto. Šviesos tarpas. Va.

SB:Kai jūs ten atvaižavot, žmonės jau buvo atvaryti? (3/32:43) Pirmi žmonės.

J: Ne. Kai mes atėjom, sargyba ... Atrinok, vokiečiai atrinko, ne visus sušaudymui. Kaip jie rinko- ar darbingi, nedarbingi - ir paskui juos varė tokiom kolonom. Aš nežinau , kokios tos kolonos, didelės? nedidelės? Nu varyti trijų keturių - ne. Apie 100 šimtą žmonių turėjo varyti taip maždaug. Kokius ten

atrenka... Tai getas dar nebuvo uždarytas. Ten daug buvo Ir atrinkdavo tuos senesniuosius, nedarbingus, akip vokiečiui atrodė. Gal kas išsipirko?

SB:Sakykit, vieną atvarydavo į tą vietą, kur jūs saugojot. Jie nusirengdavo, nueidavo , juos sušaudydavo. Ar tuos daiktus nuimdavo ar ne?

J:Aš nemačiau, negaliu pasakyti. Aš ... Aš pasakysiu - visai neįsidėjau. Aš tik žinau, kad tik vienoj vietoj tas buvo priėmas.

SB:Ir nenuimdavo tą daiktą, ar ne?

J:Aš ir nemačiau jų, kad nuimtų ar nenuimtų. Baigėsi, kada baigėsi. Negalėčiau pasakyti, kas juos surinktų - daiktus.

SB:Ar didelė buvo krūva? (3/34:15)

J: Kad taip nestebėj... Kiek žmogus gali sumesti? Gan daug gali sumesti. Su paltais, su... Aš nestebėjau, aš pasakyčiau jums. Negaliu pasakyti. IR kas juos, tuos daiktus , paėmė? Tik ne mes. Tai vokiečių jau tas dalykas. Gal ir dalino kareiviams - aš negaliu pasakyti to. Aiškiai jie davė kokius daiktus pasirinkti. Bet, bet taip aš negirdėjau - aš žinočiau, kad, sakysim, į batalioną, į kuopą parvežė tuos daiktus. Ne, to nebuvo pas mus. Kad kareiviai galėtų gauti iš vokiečių - taip, aš tikiu. Užmokėti už darbą reikia, ką? Reikia užmokėti už darbą?

SB:Kitaip kitą kartą nedirbs.

J:Ai neklausė jų. Kareivio duona yra, kad varo... Vistiek... Aš žinau, kad jie spruko iš ri... Ėjo tik kur nors pamiskiais būti sargyboje negu čia būti. Kad pasakytm tiems žulikams: va gausi, šaudyk ir gausi - tą aš tikiu. Bet kad "nieko negausi" (3/35:49) - tai žulikų gauja buvo pas mus ten. Kaip visur yra, ar ne. Negi kitur nežinai to... Tai mes juokėmės, kai tik ten buvom visi: o jeigu mes būsim nepriklausomi, iš mūsų tos gaujos pusė verti kalėjimo.

SB: Už tuos šaudymus?

J:Ne, iš viso. Iš mūsų (3/36:11) kareivių pusė, jeigu grįžtume taip į nepriklausomą Lietuvą, juos reikia sukišti (pusę žmonių) į kalėjimą iš tų kareivių, kurie pas mus buvo. Va.

IV KASETĖ

SB: ...nuėjo kur nors į kiemą, pavogė vištą. Čia yra skirtinges dalykas negu taikos metai. Čia yra kitas dalykas - vagystė. Kare viskas yra kitaip.

J:Nu kareiviai va...

SB:Aš kare nebuvau, nežianu. Čia jūs geriau reikai žinoti, suprantat...

J: Je. Bet kaip pas vokiečius buvo ta drausmė už šią dalyką. Kai aš mačiau ru... maivési... O kaip, o kaip jie "saldatkas" mègsta... irgi mylèjom. Ko jos, motie vienos yra. Pagatavos (=pasiruošusios) lipti ant viršaus tau. Je je je.

SB:Stasy, fu Stasy. Tai Stasy, ar Norbertai, nežinau.

J:Ką?

SB:Ponas Norbertai, tai dabar sakykit tokį dalyką: jūs sakèt, kad jūs du kartu Tai pirmas kartas tai buvo tie, tas...

J:Didysis. Paskui buvo (4/1:15) atvežti. Iš kažkur. Ne Lietuvos. Ten ne tiek néjau žiūrèti. Bet buvo... Bet aš žinau , kad jie buvo atvežti. Ar iš Prancūzijo nebuvo... Negaléjo tiek (10 000) atvežti, ar ne. Tai kai nusirengè, senas buvo Geležinį kryžių. Nu, tas, kur nešiojo jau ištisai. Kišenéj nešiojo, per iškilmes tą sakè. Aš parodžiau vokiečiui - Scheiss, šùdas. Vokietys pamojo. Aš parod Geležinis kryžius.

SB:Tai jūs noréjo tą žydą išgelbèti?

J: Ne ne. Aš jam parodžiau, kad nusirengè - Geležinis kryžius. Bet ne jų - žy... kare dalyvavo, senis. Galvojo, kad jij išgelbès. Niekas jo (4/2:19) neišgelbèj... kad čia toks Geležinis kryžius. Scheiss - kadangi žydas buvo užsidirbës per taip yra.

SB: Tai per tą antrą šaudymą jūs irgi buvo?

J:Je.

SB:Ten pat stovéjot?

J:Ten pat. Juk aš néjau ten žiūrèt.

SB:I tą šaudymą?

J:Je. Ten buvo , nu , atvaro, nu gal... aš ten neskaičiavau, bet tas gal 500, gal Bet jie buvo ne Lietuvos. Jie kalbëjo ne lietuviškai, nemokéjo. Pra... praeitą atvarè, nuvarè. Mûsų buvo. Atvarè, bet Devintam Forte buvo sušaudyti.

SB:Po kiek čia laiko buvo nuo to pirmo šaudymo? (4/3:12)

J:O , sunku pasakyti. Neilgai trukus. Neilgai trukus. Kadangi po to mus iš... i... rimtesniams darbui. Tai va taip. Negaliu pasakyti. Gal porą savaičių, ar kiek .

SB: Kokią ten amžiaus, amžiaus? Ar ten vyrai, moterys, vaikai - kokie ten bū.

J: Daugiausia seniai buvo. Ir jaunų buvo. Kaip ten, sakiau, studentës buvo iš daugiausia tokiu pagyvenusių žydų. Nedarbingu.

SB:Tai čia per pirmą šaudymą?

J:Je.

SB: Vaikų buvo?

J: O gražias žydelkaites ir nešaudė! Ir: fuer offizieren (=karininkams) ir fuer soldaten (=kareiviams) - tokiam name bardakai (=viešnamiai). Tūbelio namuose buvo "fuer offizieren" (4/4:14). Ten ateini - parinktos gražios mergos. Ten duoda tau užkasti virš normos. Nereikia taip... Norma viską maistą... Alaus, ledin (?)... Pasitvarkei ir... Taip buvo karininkams. Tai Tūbelio namai yra Žaliakalnio kampe, Tūbelio namai yra. AŠ nežinau, kas pas jį buvo . Ten buvo Tūbelio namuose - karininkams. O kareiviams "pūte" (prostitutes??) - jie atrinkdavo gražias žydelkaites į tuos namus. Reiškia, tokias jau - ne žydiškas, bjaurias, bet buvo, buvo ir gražių žydelkaičių, negali sakyti...

SB:Ar jums ten yra tekę būti tam name?

J:Ne.

SB: Tai kodėl?

J: O kam eiti? Kad mane mylėjo ir be to, kai parvažiuodavau. (4/5:14) Kam man eiti ten. Matot, aš, kai dirbu, tai aš ateinu. Kaune buvo toks viešbutis. Aš turiu tesę ateiti su dama. Ką? Mums nereikalavo jokių, kad paso, metrikų, vedės, nevedės - ne ne ne ne. Čia man kambarys , ir nemaišytis! O kuri moteriškė nemégsta jauno vyro? Ką? Mégsta jos . Jų gyvenimas ant to! Jūs galit kalbëti... Mes moteris tik... niet... Moterims smagu... Aš buvau gamybos skyriuje višininku ilgai, statyboje, - ir moteris man buvo - kaip inžinierius - tai pusę reikia mesti velniop. Jos nevertos dirbt. O lygiai... Kodėl dabar tos firmos tų inžinierų nepriima, niekas jų nenori? Jos su aukštuoju - bedarbës jos yra. Mano sessers duktë dabar Kanadoj gyvena, pas... išvažiavo. Projektavimo institute dirbo. Dabar į pensiją išeina. Sakau: lakštute, juk yra firmų. "Ne" - nepriima moterų. Veža už kontorų. Nu va, pas mane skyriuje dirbo 5 moterys - nu kur jas pasiūsti? Pasakei - tą darbą dirba. Jei duodi kitą - "oi, viršininkė aš nesugebësiu". Tai moteriškas charakteris. O dabar jos, o: lygios teisës, mums mažai moka, feministai. Kur jas dëti? Ir mokytojos jos yra blogesnës už vyrą. Ką?

SB:Ponas Stasy, man buvo įdomu - jūs čia pasakojot apie tas žydelkas, tas , kur atrinkdavo į Tūbelio namus. Tai jas iš geto atrinkdavo (4/7:20), ar atvarydavo į Devintą Fortą ir Devintam Forte...

J:Ne, jos į getą nepakliūdavo, kad gražios... Aš žinau. Aš mačiau ją, kai buvo įstojusi į universitetą, kaip sakiau, ar ne. Iš Panevėžio - ar vaistininko duktë? Tai kaip lėlytė žydelkaitė buvo! Kaip lėlytė! Žydros akys, veidukas, gražutė. Tai žydukai apsupę ją būdavo - niek... nepasirodė...

SB:Ir paskui ji pakliuvo į tuos namus?

J:Ją į namus arba išvežė į... ten Vokietijoje būdavo tie namai. O vis "fuer soldaten". Taip sako, ar ne. Kai tepi duoną - pirmas užtepimas "fuer fuehrer" (=fiureriui, vadui), nubraukia tą didesnį sluoksnį -

"fuer soldaten". Paskui kai nubrauki dusyk (tik skylutės sviesto) - "fuer zivilisten" (=civiliams). Cha cha. O jie buvo... Vokiečiai kalbėjo... Žaidžia vaikai su arklašūdžiais (4/8:32), ar ne. Klausia to... "Čia Geringas, čia Ribentropas, čia Himleris". Prieina, klausia: o kur fuehrer Hitler? "O nein (=o ne). Solle grosse scheisse ne... niet gefund" - tokio didelio šūdo mes nesuradom. Matai, jie kalbėdavo. Nu visur buvo tū - visi kariautojai tie...

SB:Tai jiems tas žydelkas atrinkdavo Devintam Forte?

J:Ka?

SB:DEvintam Forte jie atrinkdavo jau?

J:Ne.

SB:Atskirdavo nuo šaudymo turbūt , ar ne?

J:Ne. Jie turbūt anksčiau - jie pamatę... Pasakojo man, kaip jie, matyt, kai priėmė į tą Devintą Fortą, pamatė gražią. I dešinę aną, į kairę (4/9:27), kaip sako. Kai eisim į dangų - į kairę, į dešinę pusę turi... Ir ten į dešinę, tai sakė... Ne, man pasakojo, aš negaliu pasakyti, bet ten aš... sužinojau, galvojau ateiti, ar ne, pažiūrėti į tą, į tą "offizieren" Tūbelio namuose. A... Eisiu, ar ne, ta kur... su ta... tai ta, nu žinai - tai dėl įdomumo.

SB:Tai ten buvo kauniškės, Lietuvos žydelkos, ar iš atvežtų?

J:Ne, ne iš atvežtų tubūt nebuvo. Aš nebuvau - sunku pasakyti. Sunku pasakyti. Kurias kitas - gal į Vokietiją išvežė, ar kur? Aš tik girdėjau, kad gražias žydelkaites atrenka. Jaunas gražias- aš girdėjau.

SB:Čia man dar būtų paklausti apie antrą šaudymą, kur jūs matėt. Tai ten vienas žydas buvo iš Austrijos - iš kur jie dar buvo?

J:Aš negaliu pasakyti, iš kur jie buvo. Ar iš Čekoslovakijos, ar iš Prancūzijos, ar iš Austrijos? Aš to ne... Juk mes neklausem, ten mums nesakė nieko. Tikrai ten buvo ne iš Lietuvos, aš tik žinau. Iš kur jie buvo čia atvežti - to aš negaliu pasakyti. Matyt iš Prancūzijos buvo, paskui vežė iš Austrijos, iš Čekoslovakijos, o kur pa... pas... pasakyti.

SB:Tą diena kas buvo... Aha...

J:Ne..

SB:O kad kalbėtų kokia nors kalba jūs nepastebėjot?

J: Nu, kaip jie kalba... O gal kaip žydai kalbėdavo (4/10:52) - vokiškai, ta savo tarme , jidiše. Juk tai iš vokiečių kalbos. Gal taip... Kaip matos, kad neātkreipi dēmesio. Tik aš žinau, kad tai buvo atvžti. Dar pyko: kodėl mums, mums reikia ten eiti, atseit, va , tegul jie ten... Nu, gestapas įsako, Jégeris įsako, Jégeris tas gestapo viršininkas , Jégeris toks buvo - aš žinau, aš nemačiau. Mūsų batalionui ar tam įsako. Befehl ist Befehl (įsakymas yra įsakymas). O tai laimė, kad , kad , kaip ten sakiau, - negražu džiaugtis kito bėda - bet apsidžiaugti, kad nereikia, kaip ten, kur sušaudy whole savo ant jūros kranto,

prie Baltijos jūros. Krantas yra, krantas toks ir jūra. Ir nuėjo tie. Ten nėra ko džiaugtis, kad mano draugui pasakė: jūs komanduosit.

SB: O galėjo jums pasakyti.

J: Galėjo man pasakyti.

SB: Nu bet jus (4/12:09) galėjo ir Devintam Forte pastatyti komanduoti šaudyti?

J: No tai...

SB: Ne šaudyti, komanduoti.

J: Ten nieko, nebuvu komandu, negirdėjau, kad būtų komanda, kas...

SB: O kaip ten buvo?

J: Ten varė, taip pagavo... taip man sakė, kad... Kurie patys ar kuriuos pagavo, kurie pabėgo - vėl... Ten nebuvu tokiu, kad sako vat... Kaip ten rikiuotėj, su šalmais su viskuo, po komandos - Ugnis!

SB: Nu o jūs kaip matėt va tą šaudymą, kaip?

J: Nu šaudė irgi taip. Aš atėjau. Aš neprisimenu, kas šaudė, kas nešaudė. Ten nuvirtę gulėjo. Aš apsisukau, ir man tik pasakė ten buvusio... Kaip ten pavardė, neatsimenu, - išvalyk pistoletą. Aš sakau: aš turiu pasiuntini, man nereikia, valyti nereikia. Ir nueinu aš atgal. Aš... Jūs galit tikėti netikėti. Aš ne ne ne...

SB: Aš tikiu, aš tikiu.

J: Aš sakau... Aš esu sakės saugumui (? , =KGB). Man nebuvu priimtina. O eiti (4/13:09) aš ten turėjau. Tai aš turiu atsisakyti kuopos vardu, atrodo (?), kad aš neisiu. Įsakymą sulaužysiu - tai aš, aš nepasiteisinsiu! O mane, kaip karininką vykdyti ten tokį patį šaudymą! Aš ne budelis.

SB: O tas, komanduoja, - budelis, ar ne?

J: Na jis... jam įsakyta. O šiuo atveju, kaip tam pasakė: Herr leutnant, Befehl ist Befehl, wiessen Sie (=ponas leitenante, įsakymas yra įsakymas, ar žinai?!). Įsakymas yra įsakymas, ar jūs žinote, ponas leitenante! Ir ponu vadino . "Jawohl". "Bitte" (=prašom). O čia tai... dar pagal tai... ar savo noru, kaip... aš negaliu pasakyti, kaip. Tik aš žinau, kad jie bėgo (4/14:02) - ten nieko neuždirbsi. Aš tik girdėjau taip. Bet aš pasakysiu atvirai..

SB: Tai, ponas Stasy, jeigu ten bėgo tie, reiškia, pabėgdavo, tai tie, kurie šaudė, sutiko šaudyti?

J: Nu gal ir sutiko. Ar tie, ar kiti. Atvarė, šaudė. Aš negaliu pasakyti. Gal kitam yra malonumas?

Pavalyti šautuvą, va taip.

SB: Tai ten ir jūsų kareiviai buvo, kur šau...

J: Buvo ir mūsų kareiviai. Buvo. BEt ten... Kai aš atėjau, ten nebuvो daug. Ten vokiečių buvo, to..

Kad... Kad būčiau suinteresuotas taip, kaip aš jums kalbu, tai būčiau įsidėmėjės. Bet man iš viso toks dalykas - tai žudymas yra, man nepatinką. Gyvulį kai pjauna, aš ne... man bjauru yra matyti. Tai aš ir

nuėjau. Manęs niekas nevarė. Man pasakė: žiūrėk, kareiviai neišnešiotų drabužius. Toks įsakymas - aš rūkau. Ar ne komanda (?), ar ne. Baigės (4/15:06) - išėjom su draugais, nu ir pasigériaus, keikiausi, išmečiau savo dovanas - nežinau, kur paliko. Nu tai viskas. Galite tikėti, netikėti. Man nebéra ko meluoti. Galiu pasakyti viską atvirai.

SB:Aš tikiu.

J:Taip buvo. Tai baisu. Aš tiems žmonėms pasakojaus, kai Kaune gyvenau vienam bute - "Viešpatie, kas...". Ir žmonėms... Utenos gatvėj aš gyvenau. Ir , kaip žinot, aš ten gyvenau. "Viešpatie"... Parejau girtas. Kaip bjauru. Nu laimė, kad aš tik tiek atėjau pažiūrėti ir nuėjau greitai. Kažkas man...neatsimenu pavardės, karininkas sakė (4/15:50): "paimk pistoletą, iššauk". Ar ne. Aš pamojaus ranka: aš turiu pasiuntini, aš turiu pasiuntini, jis valo mano drabužius, batus nuvalo, ar ne. Va tokia tvarka, nieko nepadarysi. Ar ten gerai, ar blogai - ką pasakysi? Nieko nepasakysi. Man generolas Anka duodavo, viršilai - neduodavo rankos.

SB:Jis nekarininkas!

J:Aš... Tas yra senesnis už mane, daug daugiau tarnavęs kariuomenėj. BEt jam ta ranka netinka, man - tinka. Aš kartu su juo geriu: Prosit, Bitte (=i sveikata, prašom). Nu taip... Aš nesakau, tai gera tvarka, ar blogai, aš ne ne... Čia ne man spręsti. Bet taip - tokia tvarka. Važiuoji traukiniu - perki trečios klasės bilietą. Bet važiuoju antroj klasėj.Ką? Vienetas aukščiau. Va. Ir parvažiuoji - mums, karininkams, atskiras keleivinis vagonas. O visiems kitiams yra gyvuliniai. Nu ką padarysi, taip? Fuer offizieren - ir kareivis neturi teisės ten įeiti. Restoranas - "fuer offizieren" užrašyta. Kas kitą neįleis. AŠ tai... leido. Nu va tai..

SB: Kartu nei šikti nenueisi.

J:Na taip.Aš nešiojau vokišką uniformą, tik ant kairės rankos man yra trispalvė. (4/17:28) Kad aš esu lietuvis karininkas čia.

SB:Tai trispalvė buvo...

J:Geltona žalia raudona...

SB:O "Lietuva" užrašyta buvo? Ar "Litauen"?

J:Aš neprisimenu dabar. Ne, vien... Spalva. Latvių buvo raudona-balta-raudona, estų ta... Lietuvių - aišku. Mes susitikdavom, mes su... Juos... Jie... Jų daliniai buvo.

SB: Dabar sakykit...

J:Litauische batalion (=lietuviškasis batalionas)

SB: Litauische batalion.

J: Wehrmacht. Aukščiau nebuvo. Bataliono vadai buvo lietuviai. Latviai , taip. O jau aukščiau - pulko vadai buvo vokiečiai, jau kur sakiāu... Oberst von Eckersberg . Pulkininkas fon Ekersberg.

SB: O kai šituos (4/18:27) iš Europos žydus atvesžė (antrą kartą, kai jūs buvote) - kas juos nurenginėjo?

J: Man atrodo, kad aš pats buvau ten. Aš ten prisimenu. Kadangi mes buvo ten. Aš buvau irgi ten. Je.

SB: Tai kas jiems pasakydavo, kad reikia nusirengti?

J: Cha cha. Juk tam vokiečiai yra. Pasakyti, nusirengti - vokiškai kalba. Tiems tai iš Lietuvos žydams , Austrijams... Aš jų nekomandavau ir nesakiau: renkis ar daug, ar mažai. Koks man skirtumas, ar jি, jि sušaudys su drabužiais ar be drabužių. Vokiečiams gal interesna (=įdomu, rūpéjo) buvo. Gal jiems reikėjo kam perduoti... Man, man... Aš nesakiau: nusirenk; nei: stok; nei: eik. Čia ne mano reikalas. Čia vokiečiai visą reikalą tvarkė.

SB: Ar ten antrą kartą vaikų buvo?

J: Aš neprisimen, todėl... Sunku pasakyti... Aš atsiprašysiu... Aš nueisiu į tualetą...

SB: A gerai. Viktorai. Palaukit. Viktorai, atsek. Atsek, atsek.

J: Kas.

SB: Atsek.

J: Bet kada beginklį - ne aš to negalėjau padaryti? Ne, aš to negalėjau padaryti. Aš to nedariau. Aš jam pasiūliau: vežkit mane ten tarp visų. Mums nereikia, mes žinom viską, atsakė. Garbės žodis. Šitas nemalonu. Jūsų mane, jūs... Saugume labai mandagiai... Aš papasakoju, kad taip ir taip. Sakau: aš užrūkysiui. "Prašau". Paskui mane... išeinam pietų, ką jie sako? "Einam, pas mus gerai duoda" - karininkų, ten saugumo apačioje, rūsys. Taip buvo. Ai, Dieve, kaip aš nenorėjau eiti. Nu ką eisi į miestą - eisi pavalgyti pas juos... Jie, saugumiečiai, visi susirinko, aš sėdžiu vienas valgau. Matyt, jie pamatė, kad aš nesu...

SB: Nesu...

J: Čia, jeigu aš ir pasakyčiau, kad... Sakyčiau: taip ir taip. Nu ką man dabar padarys mano amžiuje? ne - tai aš sakau taip, kaip buvo. Buvo taip, kaip yra. Mes sušaudėm savus septynis, mano pažiūstamus. Vienas iš mano tévi... Iš mano tévo vietovės buvo. Baisu. Nervai geri, kaip pasakė, tiesiog: draugai, gerai pataikykite. Kad vokiška "pūta" - pasuk, ir numetė. Sako: draugai, gerai pataikykit. Va. Kitas verkė, jaunas toks. Nemalonūs yra kai kurie dalykai. Viskas praeina.

SB: O man įdomu: tam Devintam Forte (4/21:28) tie, kurie buvo atvežti iš Europos, ar jūs pažiūrėjot į žmogų? Ar matėt, kad jie yra kitokie žmonės?

J: Ooo... Ką jūs mane per tiek metų klausiat? Aš ne ... sunkiai įsivaizduoju ten žmone.... Ar daug moterų - aš negaliu pasakyti nieko. AŠ tik žinau, kad tai buvo atvežti. Iš kokios valstybės - ar iš Austrijos, ar iš Prancūzijos, ar iš Čekoslovakijos - aš to negaliu pasakyti. Toks klausimas nekilo. Aš tik žinau, kad jie buvo atvežti. Ten negalėjo atvežti daug. Nu galbūt keli šimtai, nu, ten praejo ten ne

tokia masė, kaip ten būtų duobės. Aš nežinau, kokios duobės jiems buvo, aš nežinau, aš nenujaučiu, kokios ten jiems buvo paliktos, kad dešimčiai tūkstančių tai buvo ... taip lygiagrečiai iškasė... paruoštos. Bet ten masinės, o čia atvežė gal 500 ar 1000, kas čia žino. Atejo ar moterų, ar vyru - kas čia žino. Kad aš, pasakysiu, nesidomėjau. Nes aš su jais nekalbėjau, neklasiusiai , tik aš pamačiau (4/22:46), kaip nusirengia - buvo Geležinis Kryžius numestas. Aš vokiečiui sakau: Eisenkreuz (=geležinis kryžius). Scheisse - šūdas. Jis taip... Žydas, matyt, senas žydas, kuris Didžiajam Kare dalyvavo. Nu anas (=jis) gavo ten tą kryžių. Bet jie į tai nežiūrėjo, reiškia. Juden, ir viskas.

SB: Dar noriu paklausti - pirmą kartą, kai šaudė, juos varė partijom. Ar vyrai buvo atskirti?

J: NE ne ne ne. Nežinau, kaip jie ten atrinko, bet ten maišta buvo. Tik aš negaliu pasakyti, ar vaikų buvo, ar nebuvo. Šito aš neprisimenu. Aš negaliu pasakyti. Aš nepastebėjau. Senų moterų, vyru, vo kaip tas... studentė ta iš Palangos, dar kiti jauni. Bet daugumas senų tokiai , aš prisimenu. O dar sakysi, ar vaikų buvo? - negaliu prisiminti, nebeprisimenu. Aš nemačiau. Matai , kad taip tą įsidėmėtum. Kad tai buvo toks dalykas, kur nenori prisiminti, ir aš net neatkreipiau dėmesio. Nei aš su jais kalbėjau, nei aš jiems sakiau taip ar taip, ar ne. Ar keikti juos... Aš tyliai sėdėjau , cigaretę rūkiau ir žiūrėjau. Užtai ta žydelka ir sako... Iš kur ji žino, kad aš geras žmogus? Jeigu aš čia sėdžiu, ar ne. kaip jai atrodė, moteriai - "ponas leitenante, jūs esat geras žmogus". Ji...Ant savęs negirtum - jeigu tokioj vietoj dalyvauji, (4/24:27) nesi geras žmogus, ar ne? Va. Ji man padavė tuos. Tai kodėl ji vokiečiui nedavė, kitiems nedavė, ta senutė, kur - Ausziehen, Nusirengti! Aš pasiėmiau, įsikišau. Paisémės, reiškia, va ne kon... stipriai, parėjau aš pasakoti apie... Ci... Butą turėjau butą turėjau - "Dieve tu mano". Tai trenkiau kažkur, nežinau, į šoną, nežinau kur jie. Paskui aš galvoju - dieve tu mano, juk ten buvo perlai! Perlas yra toks pilkas, perlas, ar ne. Auskarai auksiniai. Kam man juos sudaužyti, jeigu ašneišplešiau? Tai aš grieko ne... būsiu nepadaręs. Padovanojo. Ir aš ne... Nu girtas, bjauru buvo - aš jums atvirai sakau, kaip tas visa atrodo. Va. Bet tai daug metų atgal.

SB: Sakykit, o diena šalta buvo?

J: Pašalusi bišķi buvo, rodos. Pašalusi. Nelijo. Saulės nebuvo. Man rodos, kad buvo pašalusi. Na ten... Man atrodo.

SB: Tai tiems žmonėms būdavo šalta, kai juos nurengdavo?

J: Tas skaidymie... (??) tas šaltis nebeturi... ir tie, kurie kankina, - ir tiems neturi reikšmės. Pas juos baimė (4/25:58) turėjo būti didesnė negu šaltis. Va. Bet nei... Aš galbūt sakiau, kad tą vieną žydelką išrengė iki nuogumo, tą sen... Kiti , atrodo, kad nebuvo taip išrengiami - iki baltinių... Jiems nereikalingi tie - apatinės kelnės, baltiniukai. Jiems viršutiniai drabužiai reikalingi. O kas - tas vokietys įsiutės... Kas jam užėjo? Su nagaika, ar ne, per kuprą: Ausziehen, ausziehen. Vargšę išrengė. Suvytusi kūnu. Dieve, aš pagalvojau, kas per žvėris esi, kad... Nu kokią gražuolę, kokią Miss (=grožio

konkurso laimėtoja), kaip sakoma, išrenk! Gali pažiūrėti grožį, scriptizą, po velnio, ar ne. Nu va aš pagalvojau: kas tu per žmogus esi? Jaunas vyras juodais gestapo drabužiais: Ausziehen! Isšsirenk! Ir mušė ją per pečius. Senutę. Tai nusirengę ji. Kur anas (=jis) spaudės (?) buvo? Jis nuéjo, tai ji man (4/27:06) sako: ponas leitenante... Na, ten iš kauniškių. "Jūs esat geras žmogus". Nenorit (?), kad aš pasigirčiau? tai kad... akysit, kad buvai blogas, kad ten dalyvauji. Tai taip teisingai sakysi. Taip teisingai - taip sakytų. "Reikėjo pabėgti". Ką? Reikėjo pabėgti. V...nors (???, norisi???) dezertyru būti. Ir slapstytis. Teisingai taip, ar ne. Čia negeras žmogus. Čia ... Būkim tei... Būkim teisingi. Įsakymas yra įsakymas. Pripratimas yra pripratimas.

SB: Sakykit, o jūs...

J: Kareiviu niekas nesako: žengte marš, ir niekur kareivis neis su dešine koja. Lapt, kaire. Tap tap, palikt! Užkauki. Koją kojų!! Muša koją į žemę. A-plink! Jis turi klausyti. Va taip yra. Nežinau, dabar aš nebežinau, kaip yra.

SB: Ar jūs pasakojot kam nors, ką matėt Devintam Forte , tuos 4/28:19) šaudymus?

J: Aš esu pasakojęs savo abitūros (=kartu mokslą baigusiems) draugams. Su kitais aš nekalbu. Nors niekas nežinojau - juk aš dirbau. Anketą reikėjo rašyti. Gerai, kad buvės Telšiuose. "Kas tu toks esi? Kur tu buvai? Ten ne tas?". Aš jiems juokiuos: partinė... néra... yra anketa. Žinot, anketos yra užpildytos. Ai, anketą galėjai užpildyti, kaip tu nori. Aš jiems: yra anketa, pasižiūrėkit. O ko daugiau reikia? Buvo parašyta (4/29:02) laikrašty mano pavardė, parašyta... "Tu buvai ši..?". AŠ sakiau, kad ne... Dieve tu mano. Rusijoj maršalas Jakubovskij. Yra toks. Lenkijoj kiek Jakubauskių? Mesk akmenį. Mesk taip nežiūrēdamas, ir vienam Jokubauskui užkris ant galvos. Taip yra. Maršal Jakubovskij, ten maršal, ten... Nu nieko aš nebežinau.

SB: O ten, kai jūs matėt prie duobės, ten vokiečiai šaudė?

J: Ką?

SB: Vokiečiai šaudė? Kai jūs pažiūréjot tą momentą.

J: Buvo ten vokiečių. Kad taip aš nežiūréjau, kad ten , ar tas lietuvis šaudio, ar ten... Buvo... Kad ten toks mišinys buvo prie tos duobės. AŠ atėjau, pažiūréjau. Tai sukritisius ten į... varyti. Aš pažiūréjau, man tas sako: gal tu pabandyk? Matau, leitenantas, neatsimenu pavardės. "Pabandyk savo pistoletą išvalyti". Aš turiu dienščiką... Aš turiu pasiuntini, man néra ko valyti. Ir aš nuéjau atgal. Nu va tiek . Aš jums sakau atvirai.

SB: Ar jie šaudė į stovinčius žmones? (4/30:05)

J: Nu aš... negaliu pasakyti. Negi juos lieps susikaupti. Turbūt. Įvarė, tai įvarė . Kas sukrito, sukrito. Kas pusgyvis - paliko taip, turbūt ten. Aš negaliu pasakyti. Šito aš nepaklausiau. Ir ką, gerbiamas, - apie tą kalba nebūdavo niekados! Su karininkais lošém ar maušeli, ar pokeri, ar proferansą. Nu tai ten

neina... Prosit! Apie tai néjo kalba. Ten dalykas... Čia ne... Čia jokio didvyriškumo néra. Niekam nemalonus toks dalykas. Čia néjo kas... Sako: rusai gal uždegė vokiečių dzotą savo kūnu! Herojus , ir viskas... Nieko neuždengė! Jis pakliuvo ant tokį su... užsidengė tenai puolime... Niekas neina. Didvyrių néra pasauly!

SB:Ponas Stasy, o jeigu mes i Devintą Fortą pavažiuotume, jūs galėtume parodyti, kurioj vietoj ten buvo... (4/31:18)

J:Aš nebepažistu ten. Nieko aš jums neparodysiu. Jisai pertvarkytas. AŠ mačiau pro šalį važiuodamas. Aš neatpažinčiau - aš jums nieko negalēčiau parodyti. Aš jums saku.

SB: Katroj vietoj ta duobė buvo?

J: buvo tai ten biškį... Žinot, kai čia tarybiniais laikais buvo... pertvarkė ten. Man sunku atpažinti. Aš ir tuomet - tik tiek, aš nebuval niekad buvęs Devintam Forte. O tuo kartu nuéjau. Ir aš ten niekur nenuéjau. Aš i tuos mūrus nenuéjau. Aš buvau tik... Aš mačiau tuos mūrus ir prie tų duobių. Aš žinau, kad medžiai (4/31:52) apsodinta iš kairės buvo, kaip įvažiaviamas... Aš pravažiuoju kartais iš... kai važiuoju i Kauną , pro Vilijampolę važiuoju. Aš pažinti negaliu. Aš jums nieko negalēčiau parodyti. Aš sakau atvirai. Aš nebijočiau nuvažiuoti. Man pačiam būtų - man, kad tos... vietas. Dabar viskas įruošta, kaip rašė. Ten paminklai pastatyti. Iš manęs jokios naudos, aš jums sakau. Ir ką... Ką man ten padarys, ar ne? Man nieko nepadarys, bet aš skau, kad jokios naudos... Aš neatapažinčiau. Ten yra daug metų... Tai 50 su virš metų, ką? Ir kad tu būtum ten... kokį muziejų kad pamatyti, ar ne, įsidedi, įsidedi dar... Ermitaže ten eini žiūréti ar ten i Admiralitetą. O ten nieko nebuvo. Man nebuvo... Aš žinau, kad išvarė šaudyti. Aš atėjau... Tik aš pamačiau... Tik aš negaliu jums pasakyti, kiek ilgumo, bet aš žinau, kad ilgos... Ir kokio pločio - jos buvo plačios. Gal per tą kambarį, o gal ir platesnés? Gal biškį siauresnés. Gylis - irgi man sunku pasakyti. Kad nepastebėjau (4/33:17) stačių žmonių. Ar tuo momentu , kai jie buvo... Matai, tas tarpas, kai aš atėjau, kad neat... neatvarė nieko, kaip iš... pribaiginėjo, kad... Reiskia, aš turėjau būti prie tų, prie... Tai aš negalējau nueiti...Man... Aš ne... Aš atėjau, kai neatvarė nieko - aš nuéjau, pažiūréjau ir grįžau atgal. Aš negaliu pasakyti - iš manęs naudos nebūtų. Bet ne dėl to, kad sakysiu: aš bijau. Ten man... Ar mane sąžinė (4/33:42) kankina? Tai aš nešaudžiau ir... je. Jūs galit netiketi, ar ne. Saugumas netikėjo. Ko tu nešaudei? O kodel? Ar tu nešaudei? Aš juokiuos ir sakau: man nepatinka: Man nepatinka. I mane šaudo - aš šaudau. Kaimyno laukas - aš einu? Einu. Yra toks: tokią tokią valandą peržengti išeities ribą. Ir žiūri i laikrodį. Mano kareivukas perėjo - ir šaukia: minos , minos, minos. Aš žiūriu i laikrodį. Laikas. Mat nepaliuo... Mat pavėlavo viena armijos dalis prie Vaterlo ir pralošė. Mus puolė pirmieji... Pavėlavo iš tos pusės, ir jie

pralošė. Tada , kai mane sužeidė ten... Užsi... Aš jums sa... Užsimerkiau - gdie, kuda (=kur) - aš antroj pusėj! YYY

SB:Prašom pasakyti, (4/35:04)kai jūs užlipot pažiūrėti tą šaudymą - ar čia buvo šaudymų pradžioj, pabaigoj? Maždaug į kokią pusę?

J: Ooo.. Kai aš buvau ten buvo pirmas... Mans... Aš tuomet buvau vienoj vietoj - sakė, kad buvo... dar kitur šaudė. Bet aš nebuvau, nežinau.Sako, Šeštam Forte buvo šaudoma. Ar nešaudė, tokiom grupėmis - aš to negaliu pasakyti. To aš negaliu pasakyti. To aš negaliu pasakyti. Taip, aš pirmą sykį mačiau. Ten milžiniška - apie 10 000 : Taip rašė.

SB:O jūs, kai užlipot pažiūrėti, tai čia buvo arčiau į pradžią, ar arčiau į pabaigą?

J:A... Tai buvo dienos vidurys (4/35:51) maždaug. taip. Tai matyt, tas šau... Kodėl aš sakau? Reiškia, kada aš išėjau nuo to savo, kur aš turėjau stovėti, kada rengési... Reiškia, ten nebuvo atvaryti. O čia prie pat YY buvo tokį sukritisį kažkaip taip, ar ne. Ten nebuvo stačių žmonių. Ten pykšt ten, pykšt ten šen. Ir paskui aš grįžau atgal. Paskui atvarė kiti. Tai atvarė, tai aš ten nuėjau, va tai tiek va. Aš negaliu pasakyti, ar jie statūs buvo... sušaudė... Ar dar buvo gyvi? Turbūt gyvų buvo, kad...